

YAPAY ZEKÂ SOHBET ROBOTU CHATGPT İLE İNANÇ- İNANÇSIZLIK, DOĞAL AFET VE ÖLÜM KONULARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: DİN VE MANEVİYATIN PSİKOLOJİK SAĞLIĞA ETKİLERİ

A Qualitative Interview with Artificial Intelligence Chatbot ChatGPT on Belief-Unbelief, Natural Disaster and Death: Effects of Religion and Spirituality on Psychological Health

Muhammed KIZILGEÇİT

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı
mkizilgecit@atauni.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-8914-5681>

Murat ÇİNİCİ

Öğretmen / Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

mmurat234@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6736-0762>

Nesrullah OKAN

Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

nesrokan@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9496-6417>

Cite as / Atıf: Kızılgeçit, M., Çinici, M., & Okan, N. (2023). Yapay zekâ sohbet robotu CHATGPT ile inanç- inançsızlık, doğal afet ve ölüm konuları üzerine nitel bir araştırma: din ve maneviyatın psikolojik sağlığa etkileri. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 137-172. <https://doi.org/10.31463/aicusbed.1275061>

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	01.04.2023
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	25.04.2023
Sorumlu Yazar- <i>Corresponding Author</i> :	Murat ÇİNİCİ
Sayfa Aralığı- <i>Page Range</i> :	137-172
DOI Numarası- <i>DOI Number</i>	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.1275061

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

YAPAY ZEKÂ SOHBET ROBOTU CHATGPT İLE İNANÇ- İNANÇSIZLIK, DOĞAL
AFET VE ÖLÜM KONULARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: DİN VE
MANEVİYATIN PSİKOLOJİK SAĞLIĞA ETKİLERİ

A Qualitative Interview with Artificial Intelligence Chatbot ChatGPT on Belief-
Unbelief, Natural Disaster and Death: Effects of Religion and Spirituality on
Psychological Health

Muhammed KIZILGEÇİT
Murat ÇİNİCİ
Nesrullah OKAN

Öz

Araştırmanın amacı OpenAI yapay zekâ şirketi tarafından insanlarla sohbet etmesi için geliştirilen bir chatbox olan ChatGPT ile din psikolojisinin temel konuları üzerine sohbet verilerinin incelenmesidir. Bu çalışmanın konusu yapay zekânın din psikolojisi bilimi için önemli konular olan din, dindarlık, inanç ve inançsızlık, insan, tanrı, ölüm ve ölümsüzlük, ahiret, peygamber, kutsal kitap ve ruh sağlığı maneviyat ilişkisi konularında yaklaşımının öğrenilmesi şeklindedir. Araştırmanın soruları uzman görüşleri alınarak araştırmacı tarafından görüşme analizi için hazırlanmıştır. Araştırmanın verilerini GPT chatbox'un dokuzuncu versiyonundan elde edilen bilgiler oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen veriler yapay zekâ sohbet aracının henüz gelişmekte olduğunu göstermekte, verdiği bilgilerin doğrudan bir kaynağa dayanmasa da isabetli ve doğru verilerin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine de verilerin güvenilirliği konusunda şüpheler yer almaktadır. Nitekim yabancı literatürde 2022 yılından itibaren bu konularda ilk çalışmaların yapıldığı göz önünde bulundurulursa çok boyutlu ve hem insanı hem toplumu etkileyen sebep ve sonuçlarının olabileceğini söylemek mümkündür. Araştırmacılar bir taraftan etik ilkeleri göz önünde bulundurarak öte taraftan güncel hayatın değişen şartlarını betimlemekle uğraşmaktadır. Ayrıca yapay zekânın dinî tartışmalara girmeden daha çok mevcut durum analizi yaptığı gözlemlenmiştir. Elde edilen ve Maxqda araştırma programıyla analiz edilen bulgulardan hareketle yapay zekâ robotunun din ve dindarlıkla ilgili olumlu bir yaklaşım içinde olduğu görülmüştür. Buna ilaveten inanç esasları olan ahiret, peygamberlik, kutsal kitaplar vb. gibi durumların insana hem olumlu hem olumsuz etkilerinin olabileceğini düşünmektedir. Bu düşüncelerini de örnekleri ile açıklamıştır. Din ve maneviyatın psikolojik sağlık üzerindeki etkilerinin genellikle olumlu olduğu tezi vurgulanırken, bazı durumlarda olumsuz etkilerin de olabileceği vurgulanmıştır. Hem dinin hem ateizmin gelecekte artarak varlıklarını koruyacağını söylemesi çalışmanın dikkate değer verileri arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, din, dindarlık, inanç, psikolojik sağlık, chat gpt, din psikoloji.

Abstract

The purpose of this research is to examine the chat data on the fundamental topics of religious psychology with ChatGPT, a chatbox developed by OpenAI for communicating with humans. The subject of this study is to learn the approach of artificial intelligence on important topics for the science of religious psychology such as religion, religiosity, belief and disbelief, human, god, death and immortality, afterlife, prophet, holy book, and spiritual health. The research questions were prepared for interview analysis by the researcher with the opinions of experts. The data of the study consists of information obtained from the ninth version of the GPT chatbox. The results of the study show that the artificial intelligence chat tool is still developing and the information provided is accurate and correct even though it does not directly rely on a source. However, doubts remain about the reliability of the data. Given that the first studies on these topics in foreign literature started in 2022, it is possible to say that there may be multi-dimensional cause and effect factors that affect both individuals and society. Researchers are trying to describe ethical principles while considering changing conditions in modern life. Moreover, it has been observed that artificial intelligence mainly conducts a current situation analysis without engaging in religious discussions. Based on the findings obtained and analyzed with the Maxqda research program, it is seen that the AI robot has a positive approach towards religion and religiosity. Furthermore, it believes that situations involving beliefs such as the afterlife, prophecy, and holy books can have both positive and negative effects on individuals. These thoughts are explained with examples. While emphasizing that the effects of religion and spirituality on psychological health are generally positive, it is also highlighted that negative effects may occur in some cases. The statement that both religion and atheism will continue to exist and increase in the future is among the noteworthy data of the study.

Key Words: Artificial intelligence, religion, religiosity, belief, psychological health, chat gpt, psychology of religion.

Giriş

ChatGPT (URL1), OpenAI tarafından eğitilen büyük bir dil modelidir. Bu model, metin üretme, metin tamamlama, metin özetleme ve metnin anlamını anlama gibi görevlerde kullanılabilir. ChatGPT, GPT (Generative Pre-training Transformer) ailesinin bir üyesidir ve önceki versiyonları GPT-2 ve GPT-3'tür. Bu modeller, yüksek doğruluk oranlarına sahip, yapay zekâ teknolojisi kullanılarak eğitilmiş ve çok yönlüdür. Özellikle, ChatGPT, natural language processing (NLP) ve natural language understanding (NLU) gibi alanlarda kullanılmaktadır. Bu model, kullanıcıların kendilerine sorular sormasına, yazılı metinler oluşturmasına ve daha birçok şey yapmasına olanak tanır. ChatGPT ve diğer GPT modelleri, yüksek doğruluk oranlarına sahip ve yapay zekâ teknolojisi kullanılarak

eğitilmiştir. Ancak, her zaman kullanıcıların sonuçları doğrulamaları ve kritik düşünceleri önerilir, çünkü bu modeller hâlâ yanıltıcı veya yanlış bilgi içerebilir. Ayrıca, bu modellerin eğitim verileri, kaynakları ve kesinlikleri belirli bir zaman dilimini içermektedir. Bu nedenle, çok eski veya çok yeni bilgiler için doğruluk oranları düşebilir.

ChatGPT ve diğer GPT modelleri, internet üzerinden toplanan büyük miktarlarda metin verisi kullanılarak eğitilir. Bu veri, genellikle web sayfaları, makaleler, blog yazıları, sosyal medya gönderileri ve hatta kitap bölümleri gibi kaynaklardan toplanır (Sanmartín, 2023). OpenAI, eğitim verilerini toplamak için web tarama teknolojisi kullanır ve bu verileri daha sonra modelin eğitiminde kullanır (URL2). Bu kaynaklar, dil modelinin öğrenmesi için çok önemlidir; çünkü dil modelinin öğrenmesi için geniş bir dil yelpazesi ve söylem tarzlarına ihtiyacı vardır. Eğitim verileri arttıkça, modeller daha doğru sonuçlar verebilir. Ancak OpenAI şirketinin en yeni GPT modeli olan GPT-4'ün "aldatıcı, mahremiyet ve kamu güvenliği için risk oluşturduğunu" savunan Yapay Zekâ ve Dijital Politika Merkezi (CAIDP), şirketin yapay zekâ ürünlerinin Yapay Zekâ ve Dijital Politika Merkezi (FTC)'nin kılavuzundaki "şeffaf, açık ve hesap verebilirlik" standartlarını karşılamadığını iddia etti (URL 3).

Tüm bu teknik özelliklerinin yanı sıra ChatGPT eğlenceli bir araç olmasına karşın bilimsel bir kaynak niteliğinde değildir (Thorp, 2023, s. 313). Ayrıca açıklayıcı bilgiler vermek yerine kullanıcının ne duymak istediği konusunda varsayımlarda bulunma eğilimindedir (Shen vd., 2023, s. 10). Bu da onun bilimsel bilgi yerine henüz ispatlanması mümkün olmayan bir bilgi yığını olduğunu akla getirmektedir. Bazı araştırmacılara göre ChatGPT, "tüm beyaz yakalı bilgi çalışmalarının sonunun başlangıcı" ve "kitlesel işsizliğin habercisi" olabilir (Chesterman, 2023, s. 2; Krugman, 2022, s. 1; Roose, 2022, s. 2; Rudolph vd., 2023, s. 2). Eğitimde öğrenci ve öğretmenlerin kullanması ayrıca akademik çalışmalarda etik kaygılarına dair literatürde çok daha yeni olmasına rağmen çalışmalar mevcuttur (Cotton vd., 2023, s. 2; Rudolph vd., 2023, s. 1). İntihali önlemek için gerçek kişiler tarafından düzenleme yapılmasının yanı sıra şeffaflık konusunda endişeler taşınması, öte taraftan verdiği bilgilerin kendinden önceki verilere dayalı olmasından ötürü tekrardan öteye geçemediği konusunda eleştiriler getirilmektedir (Kitamura, 2023, s. 3). Verdiği cevapların sorulan sorulara göre şekil alması da ayrıca dikkate değer bir durumdur (Azaria, 2022, s. 1). İçerdiği bilgilerin şüphesi tartışılarsun verilerin içeriğinin çok boyutlu olması birçok kesimden insanın dikkatini çekmiştir. Örnek vermek gerekirse

verdiği tıp bilgilerinin üçüncü sınıf bir tıp fakültesi öğrencisinin bilgisine eş değer olduğu söylenebilir (Gilson vd., 2022, s. 1). Profesyonel çeviri hizmetleri kadar iyi sonuçlar vermese de konuşma dili için potansiyel olarak iyi bir çevirmendir (Jiao vd., 2023, s. 1). Belki de bu teknoloji yakın zamanda, deneyler tasarlayabilecek, el yazmaları yazıp tamamlayabilecek, akran değerlendirmesi yürütebilecek ve el yazmalarını kabul etmek veya reddetmek için editoryal kararları destekleyebilecek noktaya evrilecek (Dis vd., 2023, s. 2). Her ne kadar insana ait birçok özelliği tam olarak başaramasa da gelecekte çok daha ustalaşabileceğinden hareketle bu teknolojinin hangi alanları nasıl etkileyip değiştireceği konusunda araştırmacıların ve özellikle sosyal bilimcilerin araştırmalar yapması beklenmektedir.

Din kavramının çok boyutlu ve kapsayıcı olduğu din psikologları tarafından kabul edilmektedir. Ayrıca tanımlar özsel veya işlevsel olarak yapılmaktadır. Örneğin Argyle ve Bent-Hallahmi özsel yaklaşıma örnek olacak şekilde dini şu şekilde tanımlamaktadırlar: “İlahi veya insanüstü bir güce duyulan inançlardan ve böyle bir güce yapılan ibadet fiillerinden veya diğer ayinlerden oluşan bir sistemdir.”(Argyle ve Hallahmi, 1975, s. 1). İşlevsel tanımda ise dinin, bireyin hayatında karşılığı dikkate alınmaktadır. Clark’ın ifadeleri bu yaklaşımı yansıtmaktadır: “Bireyin bir Aşkın Varlık hissettiğinde yaşadığı ve özellikle birey hayatını o Aşkın Varlık ile ahenkli kılmak için fiili girişimde bulunduğu davranışı üzerinde etkisi açıkça gözlemlenen deruni bir tecrübedir.” (Clark, 1958, s. 22). İnsanın her zaman bir din ile ilişkili olduğu kabul edilen bir durumdur (Kayıklık, 2015, s. 215). Fakat din, gerçekdışı ve patolojik, cezalandırıcı ve sömürücü ve yanılsatıcı olarak eleştirilmiştir. Buna karşılık en yüksek insanî potansiyellere bir geçiş yolu, bir denge, uyum ve bütünlük kaynağı, bir iyileştirici ilişkiler modeli ve bir erdem ve olgunluk temeli olarak görülmüştür (Mehmedoğlu, 2013, s. 16)

Din psikolojisi bireyin yaşadığı dinî hayatı oluşum, yapı, gelişim şartları ve süreçleri, sonuçları ve etkileri açısından ele alan bir bilim dalıdır. Din psikolojisi bir yönüyle psikoloji, bir yönüyle dinle ilgilidir. Psikolojinin kavram, yöntem ve yaklaşımları çerçevesince dinin birey üzerindeki her türlü görünümünü inceler. Din psikolojisinin temel araştırma alanı, inancın veya maneviyatın bireylerin iç dünyasına yerleşmesiyle şekillenen subjektif yönüdür. Ayrıca bireyin subjektif yönü ile ilgili elde ettiği verileri psikoloji perspektifle incelemektir (Karaca, 2011, s. 32) Bunun içindir ki din psikolojisi William James’ten (1842-1910) bu güne, mistisizmle ilgili tecrübenin belli özel türlerinin analizini veya tanımını yapmaktadır

(Karakuş, 2022). İnananın, psiko-sosyal unsurlarla olan ilişkisini de içerecek şekilde, bilişsel süreçlerini incelemektedir. Bireyin davranışlarını etkileyen dinî inancın daha düzenli bir araştırması olarak tanımlanmaktadır (APA, 2013, s. 860). Din psikolojisi tanımları genelde araştırma alanı üzerine inşa edilmektedir: Din psikolojisi ne psikoloji ne ilahiyat ne de bunların karışımıdır. O, psikolojinin insan yaşamıyla ilgili temel verilerinden yararlanarak dinin bireysel yaşamda canlanmasını araştıran bir bilim dalıdır. Dinin insana yansıyan yönünü, insandaki görünümünü, insan üzerindeki etkisini kısaca insanın dinî davranışlarını, dinî hayatını inceler (Kayıklık, 2015, s. 18).

Maneviyat, kutsalın öznel tecrübesi ve varoluşsal anlam arayışıdır. Ayrıca kendini aşma ve kutsal alanla doğrudan duygusal ve bireysel bir nitelikte iletişime geçme çabasıdır. Bu tecrübeye manevi unsurların fonksiyonları önem kazanmaktadır. Kapsamı kutsal ilkelerle sınırlı değildir. Mutlak bir bağlılığın ifadesidir. Bu bağlılık belli geleneklere has inanç ve fiillere gösterilen bağlılık şeklinde gerçekleşebilir (Kızılgöçer, 2020). Maneviyat, Türkçede madde ve cisimle alakası bulunmayan, ruh ve mana ile ilgili olan hususlar. Manevi şeyler-çeşitli tehlikeler karşısında inanç ve ahlaki değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü, ruh kuvveti, moral şeklinde tanımlanmaktadır. İngilizcede maneviyat karşılığı olarak 'Spirituality' kullanılmaktadır. Türkiye'de de hem sosyal hayatta hem de akademik anlamda 'Spirituality' kavram yerine 'maneviyat' kavramı tercih edilmektedir. Maneviyat kavramının tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu değişimler şu şekildedir:

1. Daha geniş bir Kavram Olarak Din/Dindarlık: Din maneviyatı kapsayacak şekildedir.
2. Daha geniş bir kavram Olarak Maneviyat: İki kavram birbirinden farklı fakat güçlü bir şekilde ilintili.
3. Zıt Kutuplar olarak Dindarlık ve Maneviyat: Din kurumsal, maneviyat ise bireysel (Düzgüner, 2016)

Din, maneviyat ve dindarlık doğal olarak değişim hâlindeki kavramlar olup bireyin yaşantısını şekillendirdiği gibi, bireysel tercihlerin şekillendirdiği durumlar da bu kavramların olgu düzlemindeki niteliğine etki etmektedir. Kelime, kavram, problem, inanma, dindarlık ve din süreçlerinin oluşum izdüşümleri incelenmekte ve gelecek yüzyıllarda incelenmeye de devam edilecektir. Belirtilen durumun betimlenmesi yeni bir yaklaşımla bu çalışma ile belirginleştirilmeye çalışılacaktır.

Mevcut Çalışmanın Önemi

Teknolojik gelişmeler ile insan yaşamında çok boyutlu sistematik değişimler meydana gelmiştir. Özellikle son dönemlerde yapay zekâ ile ilgili yapılan tartışmalar ve yapay zekâ ile ilgili gelişmeler herkesi mecburi bir şekilde yapay zekâ ile ilgilenmeye sevk etmektedir. Son dönemlerde teknolojik gelişimin mirası olan bilgi birikimlerini bir araya getiren uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bu uygulamalardan çok önemli olan birisi ChatGPT uygulamasıdır. Bu araştırma ChatGPT uygulamasının arka planındaki birikiminin inanç, din, maneviyat ve psikolojiye yönelik ne tür yansımaları olduğunu ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Esasında bu birikim bir noktada bugüne kadarki müktesebatın da ne yönlü bir dönüşüm geçirdiği hususunda bilgiler de sunacaktır. Aynı zamanda bu araştırmanın benzer araştırmalar için ilham kaynağı olması da beklenmektedir.

Yöntem

Bu araştırmanın konusu ChatGPT dil robotunun din, inanç, maneviyat, ruh sağlığı, tanrı, insan, ölüm/ölümsüzlük, melek, peygamber, ahiret, kutsal kitaplar gibi temalar üzerinden yaklaşımının analiz edilmesidir. Ayrıca din ve maneviyatın psikolojik sağlık üzerindeki etkileri hakkındaki bilgi birikiminin de ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak ve eleştirel literatür taraması yapılarak önceden hazırlanan bu sorular sohbet robotuna sorularak alınan cevaplar üzerine analiz yapılmıştır. Sorular Türkçe sorularak cevaplar aynı dille alınmıştır. Alınan cevaplar Maxqda 20 Paket Programı yardımıyla nitel analize tabi tutulmuştur. Araştırmanın yöntemi niteldir. Bulgular kategori ve kodlara tasnif edilmiştir. Buna bağlı olarak elde edilen veri seti içerik analizine tabi tutulmuş ve bir durumun özeti ortaya koyulmuştur. Bu araştırma din psikolojisi alanında en sık ele alınan konuları ele alması açısından alan için önem arz etmektedir.

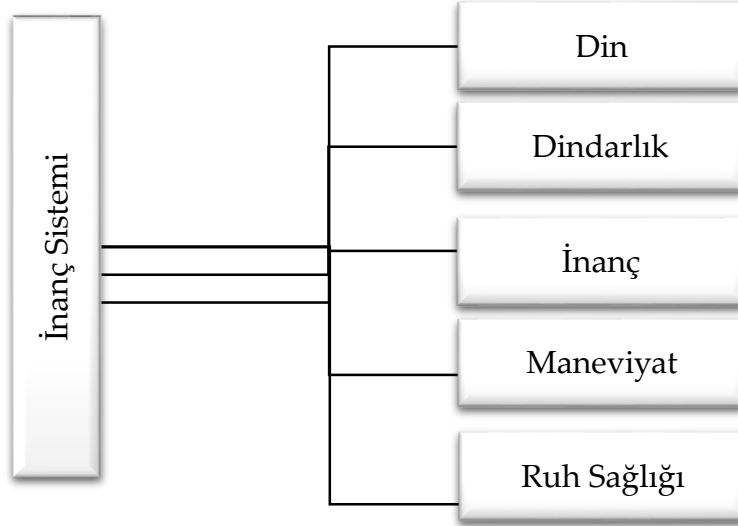
Araştırma, sohbet robotu ile yapılması ve insanlar üzerinde herhangi bir deney, ölçek, anket vb. uygulanmaması sebebiyle etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Bulgular

Bu başlık altında metin üretme, metin tamamlama gibi çeşitli işlevleri olan ChatGPT ile yapılan sanal görüşmeye ilişkin bulgular ve bulguların yorumlanmasına yer verilmektedir. Temelde bulgular iki ana

başlık ve bu ana başlıkların alt başlıkları şeklinde sunulmakta ve yorumlanmaktadır.

1. Kategori: Din, Dindarlık, İnanç, Maneviyat ve Ruh Sağlığı

Şekil 1. İnanç Sistemi Öğeleri

Şekil 1’den de anlaşıldığı üzere birinci kategoride inanç sisteminin temel öğeleri ChatGPT ile ele alınmıştır. Buna ilişkin sorular ve cevaplar aşağıda sunulmuştur. ChatGPT’ye yöneltilen ilk soru “*Din nedir?*” sorusudur. Verilen cevap aşağıda görülmektedir:

ChatGPT: “Din, insanların kendilerine, hayatlarına ve evrende bulunan güçlere dair inançlarını ve kurallarını içeren bir sistemdir. Din, genellikle bir tanrı veya tanrılar, ruhlar veya güçler, kutsal metinler veya kitap, ritüeller veya törenler ve bir topluluk veya cemaat gibi unsurları içerir. Din, insanların hayatlarının anlamını, amacını ve yönünü aramalarına ve bu arayışlarının sonucunda kendilerine bir yol haritası bulmalarına yardımcı olur.

Genel olarak ChatGPT’nin dinî toplumsal yapının bir ögesi olan insanın anlam bulma çabasının bir ürünü olarak yorumlandığı görülmektedir. Bir noktada dini, insana yol gösteren ve yaşamda ona bir amaç kazandıran bir olgu olarak ele almaktadır. Bir bakıma bireyin yaşantısında kendisini nerede konumlandırması gerektiği konusunda yol haritası sunan bir ritüel biçimi olarak da tanımlandığı söylenebilir. Bununla birlikte ChatGPT’e

yönlendirilen ikinci soru ise; “*Dindarlık nedir?*” sorusudur. Buna ilişkin cevap ise şu şekildedir:

ChatGPT: “Dindarlık, bir kişinin bir dine veya inanç sistemine bağlı olmasıdır. Dindarlık, insanların inançlarını ve kurallarını hayatlarının bir parçası olarak benimsemelerini içerir. Dindarlık, bir kişinin dine veya inanç sistemine gösterdiği sadakat, inanç ve saygıdır. Dindarlık, bir kişinin dine veya inanç sistemine olan bağlılığını ifade eder ve genellikle ritüeller, törenler ve inançların pratiklerini içerir. Dindarlık, kişilerin inançlarını hayatlarının bir parçası olarak benimsemelerini içerir. Dindarlık, bir kişinin inançlarını hayatın her yönünde uygulamasına ve inançlarına göre yaşamasına olanak tanır. Dindarlık, bir kişinin dine veya inanç sistemine gösterdiği sadakat, inanç ve saygıdır.”

Din nedir? Sorusuna verilen cevaba paralel olarak, bir inanç sistemini benimseyen insanın, o inanç sistemine gösterdiği sadakat ve bağlılık olarak cevaplandırılmıştır. Daha açık bir ifadeyle kişinin yaşantısını inanç değerlerine göre tasarlaması ve değerlere göre sürdürmesi olarak ifade edilebilir. Akabinde ChatGPT’ye “*Kurumsal ve bireysel dindarlık hakkında ne düşünüyorsun?*” sorusu yöneltilmiş ve aşağıdaki gibi bir cevap alınmıştır:

ChatGPT: “Kurumsal dindarlık, bir din veya inanç sisteminin resmî olarak kabul edilip yürütüldüğü yerlerde görülür. Bu, genellikle devlet veya toplum tarafından desteklenen bir din veya inanç sistemi olabilir. Bireysel dindarlık ise, bir kişinin kişisel inançlarını ve dinî görüşlerini benimsemesi ve uymasındır. Bireysel dindarlık, devlet veya toplum tarafından desteklenmeyebilir veya resmî bir kurumda yer almayabilir. Kurumsal dindarlık, insanlar için dinî veya inanç sistemlerini benimsemelerine ve uymalarına yardımcı olabilir. Çünkü kurumsal dindarlık, insanların dinî veya inanç sistemlerini tanımlamakta, insanların hayatlarını anlamlandırmakta ve kendilerine yol göstermektedir. Fakat kurumsal dindarlık aynı zamanda insanların kişisel özgürlüklerine ve inançlarına saygı duymamalarına veya insanların birbirlerine karşı dinî veya inanç ayrımı yapmalarına neden olabilir. Bireysel dindarlık ise, kişinin inançlarına ve dinî görüşlerine sadık kalmasını sağlar. Herkes kendi inançlarını ve dinî görüşlerini kendisi belirleyebilir. Bireysel dindarlık insanların kişisel özgürlüklerini ve inançlarını koruyabilir. Fakat bireysel dindarlık aynı zamanda insanların birbirlerine karşı saygısızlık yapmalarına veya dinî veya inanç ayrımı yapmalarına neden olabilir. Sonuç olarak, kurumsal ve bireysel dindarlık her ikisi de insanların dinî veya inançlarını tanımlamakta ve insanların hayatlarını anlamlandırmakta faydalı olabilir. Ancak, her ikisi de insanların

kişisel özgürlüklerini ve inançlarını koruyabilir ve insanların birbirlerine karşı saygısızlık yapmalarına veya dinî veya inanç ayrımı yapmalarına neden olabilir.”

Verilen cevap incelendiğinde gerek kurumsal ve gerek bireysel dindarlık için bilindik tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Burada dikkat çeken durum ise ister kurumsal ister bireysel dindarlık tanımlamaları yapılmış olsun, kendi içerisinde çeşitli olumlu ve olumsuz durumları barındırabilmektedir. Nitekim kurumsal dindarlığın, bireysel dindarlık üzerinde bir baskı olabileceği gibi, bireysel dindarlığın da bazı durumlarda baskı aracı olarak kullanılabileceği ifade edilmektedir. Bir bakıma her iki dindarlık için de dengenin sağlanmasının çok da kolay olmadığı tezi ileri sürülmektedir. Bu cevabın devamında “*Gelecekte dinlerin durumu ne olacak?*” sorusu daha anlamlı bir hâle geldiğinden bu soru ChatGPT’ye yönlendirilmiş ve şu şekilde bir cevap alınmıştır:

ChatGPT: “Gelecekte dinlerin durumu konusunda tahminler yapmak zor olabilir. Ancak, bazı uzmanlar, dinlerin gelecekte daha az yaygın olacağını veya daha fazla kişisel bir şekilde pratik edileceğini öngörmektedir. Dünya nüfusunun artması, kültürel çeşitliliğin artması ve teknolojinin gelişmesi gibi faktörler, dinlerin gelecekte nasıl pratik edileceğini ve nasıl yayılacağını etkileyebilir. Aynı zamanda, bazı uzmanlar, dinlerin gelecekte daha çok kişisel veya özelleştirilmiş bir şekilde pratik edileceğini ve daha az kurumsal bir şekilde yayılacağını düşünmektedir. Bu, insanların dine veya inanç sistemine olan bağlılıklarının daha özelleştirilmiş ve kişisel olmasına neden olabilir. Ayrıca, dinî inançların özelleştirilmesi, dinî inançların ve pratiklerin daha çok kişisel bir şekilde yönetilmesine ve daha az kurumsal bir şekilde yayılmasına neden olabilir. Diğer yandan, teknolojinin ilerlemesi, internet ve sosyal medyanın yaygınlaşması gibi faktörler, dinlerin yayılmasını ve pratiklerinin paylaşılmasını kolaylaştırabilir. Örneğin; internet ve sosyal medya, insanların dinî inançlarını ve pratiklerini paylaşmalarına ve dinî inançlarını ve pratiklerini öğrenmelerine olanak tanır. Sonuç olarak, gelecekte dinlerin durumu konusunda tahmin yapmak zor olabilir. Ancak, dünya nüfusunun artması, kültürel çeşitliliğin artması, teknolojinin gelişmesi ve insanların dinî inançlarının özelleştirilmesi gibi faktörler, dinlerin gelecekte nasıl pratik edileceğini ve nasıl yayılacağını etkileyebilir.”

Dinlerin gelecekteki durumlarına ilişkin iki seçenek sunulmakta; bu seçeneklerden ilkinin dinî tercihlerin bireyselleşmesi ya da azalması olarak ifade edilirken, ikinci seçenek olarak gelişen teknoloji ile dinlerin

yayılmamasının daha kolay olabileceği vurgulanmaktadır. Aslında bu dikkat edilmesi gereken çok önemli bir husustur. Zira sürekli olarak teknolojik ilerlemelerin dine zarar verdiği yönündeki beyanat ve ifadelerle yönelik bir bakıma çözüm önerisi sunulmuştur. Yani teknolojinin kolaylıkla din ve dindarlığın yayılması için de kullanılabilmesi ve bunun dinlere katılım noktasında pozitif bir katkı sağlayabileceği ifade edilmiştir ki bu gerçekten de dikkat çeken bir durumdur. Bir araştırmada Türkiye’de yetişkinler arasında gelecekte dindarlığın artacağı yönünde tahminde bulunulmuştur (Kızılgeçit vd., 2021, s. 294). Ayrıca bu durum akla “*İnsan inanmak zorunda mıdır?*” sorusunu getirmektedir. Bu soruya verilen cevap ise şu şekilde ifade edilmiştir:

ChatGPT: “İnsanlar inanmak zorunda değildir. Her insan kendine özgü bir düşünce sistemi, inanç sistemi veya dünya görüşüne sahiptir ve herkes kendine uygun olanı seçebilir. İnanç, kişisel bir tercih olarak kabul edilir ve insanlar, kendilerine inandıkları şeyi seçebilirler. Bu sebeple, insanlar inanmak zorunda değildir. Ayrıca, insanların inançları, kişilerin hayatlarının her döneminde değişebilir. İnsanlar, hayatları boyunca farklı inançları deneyebilir ve kendilerine en uygun olanı seçebilirler. İnanç, insanların hayatlarının anlamını, amacını ve yönünü aramalarına ve bu arayışlarının sonucunda kendilerine bir yol haritası bulmalarına yardımcı olur. Sonuç olarak, insanlar inanmak zorunda değildir ve herkes kendine uygun olan bir düşünce sistemi veya inanç sistemi seçebilir. İnanç, kişisel bir tercih olarak kabul edilir ve insanlar hayatları boyunca farklı inançları deneyebilirler.”

Yukarıdaki ifade dikkatlice okunduğunda, aslında daha ziyade insanın biyolojik yapısının dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Zira günümüzde elde edilen veriler insanın biyo, psiko ve sosyo kültürel bir varlık olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla insan inanmak zorunda değildir ifadesi daha ziyade insanın biyolojik yönüne temas etmektedir. Oysa amaç ve anlam arayışının bir yansıması olarak insanın aidiyet arayışı inkâr edilemez bir gerçektir. Bununla birlikte içinde bulunduğu kültürel yapının değerleri ve inanç sistemi bireyi hiçbir şeyden etkilenmeyen, tabiri caizse robotik bir varlık olarak kalmasını engelleyecektir. Ayrıca inanç sistemi ruh ve beden sağlığı üzerinde olumlu etkileri vardır (Cengil, 2003, s. 147). O halde “*Peki inanmak temel bir ihtiyaç mıdır?*” sorusuna verilecek cevap daha anlamlı bir sonuç elde edilmesine fırsat verecektir.

ChatGPT: “İnanmak, insanlar için temel bir ihtiyaç olarak kabul edilebilir. İnsanlar, hayatlarının anlamını, amacını ve yönünü aramak için

inançlarına ihtiyaç duyarlar. İnançlar, insanların hayatta ne yapmaları gerektiği konusunda bir yol haritası aramalarına ve hayatta anlam bulmalarına yardımcı olur. Ayrıca inançlar, insanların hayatta karşılaştıkları stresli durumlarla başa çıkmalarına ve hayatta karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Ancak, inanmak insanlar için temel bir ihtiyaç olarak kabul edilirken, herkesin inançları farklıdır ve bazı insanlar inançlarına ihtiyaç duymayabilir. Örneğin; bazı insanlar, hayatlarının anlamını, amacını ve yönünü farklı şeylerde arayabilirler ve inançlarına ihtiyaç duymayabilirler. Aynı zamanda, insanların inançları hayatları boyunca değişebilir ve bazı insanlar inançlarını kaybedebilirler. Sonuç olarak, inanmak insanlar için temel bir ihtiyaç olarak kabul edilebilir; ancak herkesin ihtiyacı ve inançları farklıdır. İnançlar, insanların hayatta ne yapmaları gerektiği konusunda bir yol haritası aramalarına ve hayatta anlam bulmalarına yardımcı olabilir; ancak herkesin inançlarına ihtiyacı olmayabilir. İnsanların hayatta karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmak için farklı yollar bulabilirler.”

Yukarıdaki cevap incelendiğinde, inancın bir noktada ihtiyaç olabileceği belirtilmektedir. Hatta insanın psikolojik ve ruh yapısı üzerinde de inancın olumlu etkilerinden söz edilmiştir. İnsanların aslında inanç sistemiyle anlam ve amaç kazandıkları yine vurgulanmaktadır. Sanki biyolojik yapıdan ziyade burada psikolojik yapıya yönelik bir eğilim söz konusudur. Nitekim yaşamdaki anlam, daha olumlu dinî başa çıkma ve daha az olumsuz dinî başa çıkma ve yalnızlık ile ilişkilendirilmiştir (Yıldırım vd., 2021, s. 2371). Ayrıca inancın kültüre göre birey üzerindeki etkileri değişmektedir (Ayten ve Ferhan, 2016, s. 85). Verilen cevapta inancın ihtiyaç olabileceği noktası vurgulanmaktadır ki bu durum “*İnanç bir ihtiyaçsa inanmayan insanların içsel motivasyonunu ne sağlıyor?*” sorusunu sormayı gerektirmektedir. Buna ilişkin cevap aşağıda görülmektedir:

ChatGPT: “İnanç, birçok insan için hayatta anlam bulma ve yol haritası bulma gibi ihtiyaçları karşılamak için önemli bir rol oynayabilir. Ancak, inanmayan insanlar için de hayatta anlam bulma ve yol haritası bulma gibi ihtiyaçları karşılamak için farklı yollar vardır. Örneğin, bir insan için hayatta anlam bulmak için işte veya ailesinde önemli bir rol oynama, bir hobiye ya da bir sosyal sorumluluk projesine katılma, bir amacı ya da hedefi olması gibi yollar kullanılabilir. Ayrıca, inanmayan insanlar için içsel motivasyon sağlamak için sosyal bir ağa sahip olma, hayatta bir amacı ya da hedefi olması, kişisel gelişim veya öğrenme gibi yollar da kullanılabilir.”

Buradaki cevabın da çok gerçekçi olamayacağı anlaşılmaktadır. Bir önceki soruda olduğu gibi yine insanın biyolojik yönüne vurgu yapılmaktadır. Oysa sosyal etkinlikler ya da aile ile geçirilen zaman kısmi bir anlam kazandırmayı sağlayacaktır. Oysa din ve inanç sistemi insanın yaşantısında her ne kadar bazı buhranlı dönemler olsa da bireyin tüm yaşantısını etkilemektedir. Bu aslında bir bakıma ChatGPT' nin "*İnançsız olmak hakkında ne düşünüyorsun?*" sorusuna vereceği cevap konusunda merak uyandırmaktadır. Cevabı aşağıda görülmektedir:

ChatGPT: "İnançsız olmak, kişinin dinî bir inanç sistemine veya tanrıya inanmamasıdır. İnançsızlık, kişinin dünya görüşünün bir parçası olarak kabul edilebilir ve herkesin kendine uygun olan bir düşünce sistemine sahip olduğunu kabul etmeliyiz. İnançsızlık, kişinin hayatta ne yapması gerektiği konusunda kendine özgü bir yol haritası bulmasına ve kendine özgü bir anlam aramasına olanak tanır. Ayrıca, inançsızlık, kişinin dinî inançlarının kurumsal veya toplumsal baskılarından kurtulmasına olanak tanır. İnançsız olmak, insanların hayatta karşılaştıkları zorluklarla ve sorunlarla başa çıkmak için farklı yollar bulmalarına ve düşüncelerini özgürce ifade etmelerine olanak tanır. Sonuç olarak, inançsızlık, kişinin dinî bir inanç sistemine veya tanrıya inanmamasıdır ve herkesin kendine uygun olan bir düşünce sistemine sahip olduğunu kabul etmeliyiz. İnançsızlık, kişinin hayatta ne yapması gerektiği konusunda kendine özgü bir yol haritası bulmasına ve kendine özgü bir anlam aramasına olanak tanır."

Yukarıdaki cevaba bakıldığında Chat GPT'nin inançsızlık ile ilgili tanımlamaları günümüzdeki klasik cevaplara yakındır. Ancak inançsızlığın kurumsal ya da toplumsal baskılardan kurtulmasına olanak sağladığı düşüncesi oldukça enteresandır. Zira inançsız kişilerin toplum içerisinde daha özgür olduklarına dair ifade şüphe ile karşılanması gereken bir durum olarak düşünülebilir. Çünkü dindar toplumlarda, inançsız olduğunu ifade etmek önemli bir cesaret gerektirmektedir. Acaba ChatGPT "*Gelecekte ateizmin artması ile ilgili ne düşünülmektedir?*" sorusu da merak edilmiş ve sorulmuştur. Cevabı da aşağıda görülmektedir:

ChatGPT: "Gelecekte ateizmin artması konusunda tahmin yapmak zor olabilir. Ancak bazı uzmanlar, dünya nüfusunun artması, kültürel çeşitliliğin artması ve teknolojinin gelişmesi gibi faktörlerin ateizm için olumlu bir ortam yaratacağını düşünmektedir. Örneğin; internet ve sosyal medya sayesinde insanlar dünya çapında dinî inançların ve bilimin karşılaştırmasını yapabilecekler. Bu, insanların dinî inançlarını sorgulamalarına ve inançlarını gözden geçirmelerine olanak tanır ve böylece

ateizmin yayılmasına yol açabilir. Ateizm, insanların dinî inançlarını sorgulamalarına ve inançlarını gözden geçirmelerine olanak tanır. Bu sebeple ateizm, insanların hayatta ne yapmaları gerektiği konusunda kendine özgü bir yol haritası bulmasına ve kendine özgü bir anlam aramasına olanak tanır. Ancak bazı uzmanlar, ateizmin gelecekte daha yaygın olmayacağını veya daha az yaygın olacağını düşünmektedir. Örneğin; bazı ülkelerde dinî inançlar ve inanç sistemleri hâlâ çok yaygın olduğu için ve insanların inançlarına bağlılıklarının kuvvetli olduğu için, ateizmin yayılması zor olabilir. Ayrıca bazı uzmanlar, gelecekte dinî inançların ve inanç sistemlerinin özelleştirilmesinin yaygınlaşmasını öngörmektedir, bu da insanların dinî inançlarını ve inanç sistemlerini daha kişisel bir şekilde yönetmelerine ve daha az kurumsal bir şekilde yayılmalarına neden olabilir. Sonuç olarak, gelecekte ateizmin artması konusunda tahmin yapmak zor olabilir. Ancak, dünya nüfusunun artması, kültürel çeşitliliğin artması, teknolojinin gelişmesi ve insanların dinî inançlarının sorgulanması gibi faktörlerin ateizm için olumlu bir ortam yaratacağı düşünülmektedir. Ancak, bazı ülkelerde dinî inançların hâlâ yaygın olması ve insanların inançlarına olan bağlılığının kuvvetli olması, ateizmin yayılmasını zorlaştırabilir. Ayrıca insanların dinî inançlarını ve inanç sistemlerini daha kişisel bir şekilde yönetmelerine ve daha az kurumsal bir şekilde yayılmalarına neden olabilecek özelleştirme trendi de gelecekte ateizmin yayılmasını etkileyebilir.”

Verilen cevap incelendiğinde; ateizmin artması konusunda iki temel düşüncenin belirtildiği görülmektedir. Öncelikle gelişen teknoloji ile insanların dinler hakkında daha çok araştırma yapacaklarını ve bu suretle dinden uzaklaşmaların olacağı savı ifade edilmektedir. İkinci sav olarak ise, ilk düşüncenin aksine ateizmin çoğalmayacağını, belki insanların dinî inançlarını daha çok bireysel bağlamda yaşayacaklarına dair ifadeler yer almaktadır. Her halükârda verilen cevap gelecekteki belirsizliğin ChatGPT’yi de belirsizliğe sürüklediği görülmektedir. Nitekim bugün geçmişe göre maddi olandan manevi veya aşkın olana doğru bir ilgi kayması yaşandığı ortaya koyulmuştur (Düzgüner, 2014, s. 281). Aynı zamanda benzer ifadelerin kullanılmasına da yol açmaktadır ki zaten bu durum “*Aynı şeyleri tekrar ediyorsun.*” şeklinde kendisine iletilmiş ve şu şekilde bir cevap vermiştir:

ChatGPT: “Özür dilerim, açıklamalarım arasında tekrar eden fikirler var. Gelecekte ateizmin yayılması konusunda gerçekten tahmin yapmak zor olabilir. Fakat teknolojinin gelişmesi, kültürel çeşitliliğin artması, insanların

dinî inançlarını sorgulaması gibi faktörlerin ateizmin yayılmasını hızlandırması beklenebilir. Ancak, dinî inançların hâlâ yaygın olduğu ve insanların inançlarına olan bağlılığının kuvvetli olduğu bazı ülkelerde ateizmin yayılması zorlaşabilir. Ayrıca insanların dinî inançlarını ve inanç sistemlerini daha kişisel bir şekilde yönetmelerine ve daha az kurumsal bir şekilde yayılmalarına neden olabilecek özelleştirme trendi de gelecekte ateizmin yayılmasını etkileyebilir.”

Yine verilen cevap bir bağlamda gelecekteki belirsizliğin yansımalarını taşımaktadır. Ancak verilen cevapların derli toplu olduğu da kabul edilmesi gereken bir durum olarak karşımızda durmaktadır. Tabi akla ChatGPT'nin “İnsanlar daha çok, zor zamanlarında mı inanma ihtiyacı duyar?” sorusuna ne cevap vereceği gelmektedir.

ChatGPT: “İnsanların zor zamanlarında inanma ihtiyacı duymaları muhtemeldir. Çünkü inanç, insanların hayatta anlam bulmasına, stres altında kalmakta olan kişilerin rahatlamasına, kişinin kendine ve hayatına dair bir yol haritası bulmasına ve kişinin kendine ve hayatına dair bir amacı olmasına yardımcı olabilir. Bu nedenle, insanlar zor zamanlarında, hayatta ne yapmaları gerektiği konusunda bir yol haritası arayabilirler. Aynı şekilde, insanlar zor zamanlarında, hayatta anlam bulmak için inanç sistemlerine yönelmeye eğilimlidirler. Ancak her insanın inanma ihtiyacı zor zamanlarında duyduğu söylenemez. Birçok insan hayatları boyunca inançlarını koruyan ve inançlarını hayatlarının her döneminde kullanmaya devam eden insanlar vardır. Ayrıca, zor zamanlarında inanma ihtiyacı duymayan insanlar da olabilir. Önemli olan kişinin kendine en uygun inanç sistemini bulması ve inançlarını hayatlarının her döneminde kullanmasıdır.”

Verilen cevap incelendiğinde, inancın zor zamanlarda önemli bir yardım aracı olduğudur. Ancak inancın sadece zor zamanlar için tercih edilen bir olgu olmadığı da belirtilmiştir ki bu durum oldukça önemlidir. Bir bakıma aslında insanların normal zamanlarında inancı tercih ettikleri; fakat inancın zor zamanlarda yardım edici bir unsur olarak öne çıktığı görülmektedir. Burayla bağlantılı olarak “İnsanın doğadan kopuşu ile inancından uzaklaşması arasında bağlantı var mı?” sorusu önem kazanmaktadır.

ChatGPT: “İnsanın doğadan kopuşu ile inancından uzaklaşması arasında bir bağlantı olabileceği düşünülmektedir. Birçok inanç sistemi, insanların doğal ortamların bir parçası olduğunu ve doğal ortamlarla iç içe yaşadıklarını vurgular. Bu inanç sistemleri, insanların doğal ortamlarla bütünleşmelerini ve doğal ortamların bir parçası olduklarını kabul eder.

Ancak insanların doğadan kopması, modern yaşam tarzları, teknolojik ilerlemeler ve urbanizasyon gibi nedenlerle insanların doğal ortamlardan uzaklaşmasına sebep olmuş olabilir. Bu durumda, insanların inancı da doğal ortamlardan uzaklaşması, insanların inançlarının doğal ortamlarla olan bağlarını ve inançlarının temel kaynaklarını kaybetmelerine neden olabilir. Bu bağlamda, insanların doğadan kopuşu ile inancından uzaklaşması arasında bir bağlantı olabileceği düşünülmektedir. Çünkü insanların doğal ortamlarla olan bağlarını kaybetmeleri, insanların inançlarının temel kaynaklarından uzaklaşmasına neden olabilir. Bu nedenle, insanların doğadan kopuşu ile inancından uzaklaşması arasında bir ilişki olabilir. Ancak, bunun yanı sıra, insanların inançların doğadan kopuşu ile uzaklaşması arasındaki bağlantı, kişisel tercihlere, kültürel faktörlere veya diğer nedenlere de bağlı olabilecektir. Örneğin; bazı insanlar, inançlarını doğa ile ilişkili olarak görmeyebilir veya doğa ile ilişkisi olmayan başka unsurlar üzerinde yoğunlaşabilir. Aynı şekilde, insanların inançlarını koruyan ve inançlarını hayatlarının her döneminde kullanmaya devam eden insanlar da olabilir. Bu nedenle, insanların doğadan kopuşu ile inancından uzaklaşması arasındaki bağlantı genellikle kişisel ve kültürel faktörlere göre değişebilir.”

Yukarıdaki cevap kendi içerisinde çok farklı faktörlerin kompakt bir hâlini yansıtmaktadır. İlk önce insanın doğa ile olan ilişkisinin kesilmesinin dinden uzaklaşmaya sebebiyet verebileceği ifade edilmekte ve modernizmin getirilerinin de bunda etkili olduğu belirtilmektedir. Daha sonra ise, doğadan uzaklaşmanın, şehirleşmenin ya da modernizmin mutlak bir dinden uzaklaşmayı gerektirmediği, aksine bazı durumlarda dindarlığı desteklediğine dair ifadeler yer almaktadır. Bir bakıma birey ve kültüre göre bunun değişebileceği vurgulanmaktadır. ChatGPT’ye yönlendirilen diğer bir soru ise “*Maneviyat önemli midir?*” sorusudur. Zira din ve maneviyatın ayrı ya da benzerliği konusunda süregelen tartışmaların olduğu bilinmektedir.

ChatGPT: “Maneviyat, insanlar için önemli bir konudur. Maneviyat, insanların hayatta ne yapmaları gerektiği konusunda bir yol haritası aramalarına ve hayatta anlam bulmalarına olanak tanır. Maneviyat, insanların hayatta karşılaştıkları stresli durumlarla başa çıkmalarına ve hayatta karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Maneviyat, insanların insanlık değerlerini, karakterlerini ve hayat amaçlarını oluşturmalarına olanak tanır. Maneviyat, insanların hayatta bir amacının olduğuna inanmalarına ve hayatlarının bir anlamının olduğuna inanmalarına olanak tanır. Maneviyat, insanların hayatta karşılaştıkları zorluklarla başa

çıkılmak için farklı yollar bulmalarına ve hayatta karşılaştıkları sorunları çözmelerine olanak tanır. Bu sebeple maneviyat, insanlar için önemli bir konudur. Herkesin maneviyatı farklıdır ve bazı insanlar maneviyatına daha fazla ihtiyaç duyabilir. Ancak genel olarak, maneviyat insanların hayatlarının anlamını, amacını ve yönünü aramalarına ve hayatta anlam bulmalarına olanak tanır.”

Maneviyat ile ilgili cevaba bakıldığında, maneviyatın insanlar için önemli bir olgu olduğu, onları bir noktada yaşamda tuttuğu, çeşitli stres durumlarına karşı koruduğu ve insana bir amaç kazandırdığı şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Bununla birlikte çok farklı maneviyat türlerinin olabileceği de ayrıca belirtilmiştir. Tam olarak burada inanç ya da maneviyatın insanın ruh sağlığı üzerindeki etkisine yönelik bir sorunun sorulması gerektiği düşünülmüş ve “*İnancın ruh sağlığı üzerindeki etkisi nedir?*” sorusu yönlendirilmiştir.

ChatGPT: “İnanç, ruh sağlığı üzerinde olumlu etkileri olabileceği gibi, olumsuz etkileri de oluşabilir. Olumlu etkiler arasında; kişinin hayatta anlam bulmasına, stres altında kalmakta olan kişilerin rahatlamasına, kişinin kendine ve hayatına dair bir yol haritası bulmasına ve kişinin kendine ve hayatına dair bir amacı olmasına yardımcı olmasına sayılabilir. Olumsuz etkiler arasında ise; kişinin hayatta gerçekçi olmayan beklentileri oluşmasına, kişinin gerçek hayatta yer alamamasına sayılabilir.”

Buradaki cevap aslında bugüne kadar yapılan çalışmalarla paralellik göstermektedir (Ekşi vd., 2020, s. 1-5). Zira inancın hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olabileceği bilinen bir durumdur. Özellikle inanç stres durumlarında çok iyi bir baş etme gücüne sahiptir. Aynı zamanda gerçekçi olmayan, şarlatanlık gibi donelerle perçinleşmiş inanç sistemleri, kişinin gerçeklik algısını kaybetmesine sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla verilen cevap aslında inancın iki ucu keskin bir kılıç olduğu savını bir noktada doğrulamaktadır. Bununla birlikte araştırmacılar tarafından cevabı aranılan önemli sorulardan birisi “*Din ve maneviyat arasındaki fark nasıldır? Ve maneviyatın psikolojik sağlık üzerindeki etkileri nelerdir?*” sorusudur.

ChatGPT: “Din ve maneviyat, farklı kavramlar olmakla birlikte benzerlikleri de bulunmaktadır. Din genellikle örgütlü bir yapıya sahip, belirli inançları, ritüelleri ve kuralları olan bir sistemdir. Maneviyat ise kişinin içsel deneyimleri, hisleri, inançları ve düşünceleriyle ilgilidir ve daha bireysel bir olgudur. Maneviyatın insan psikolojisi üzerindeki etkileri genellikle olumlu olarak değerlendirilir. Maneviyat, insanların kendilerini

daha anlamlı hissetmelerine, daha fazla huzur ve mutluluk duymalarına, stresle daha iyi başa çıkmalarına ve daha fazla dayanıklılık kazanmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca manevi inançlar, insanların umut, affetme ve sevgi gibi olumlu duyguları güçlendirmelerine yardımcı olabilir ve ahlaki davranışlar sergilemelerine teşvik edebilir. Ancak maneviyyatın olumsuz etkileri de olabilir. Özellikle bazı kişilerde aşırı manevi inançlar, fanatiklik, yargılamacılık ve dışlayıcılık gibi davranışlar sergilemelerine neden olabilir. Bu nedenle, maneviyyatın insan psikolojisi üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi için kişinin kendi inançları ve deneyimleri ile ilgili olarak daha dikkatli bir analiz yapılması gerekmektedir.”

Cevaptan da anlaşıldığı üzere din ve maneviyyatın ayrı kavramlar olmalarına rağmen, birbirleriyle güçlü ilişkileri olduğu anlaşılmaktadır. Maneviyyatın psikolojik sağlık üzerindeki etkilerinin genellikle olumlu olduğuna dair bir cevap söz konusudur. Aynı zamanda maneviyyatın insana önemli olumlu katkılar sağladığı da söylenebilir. Fakat maneviyyatın da olumsuz etkilerinin olabileceği belirtilmiştir ki, bunun yine aşırıya kaçan durumlarda olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu bilgilerden hareketle dinin insan psikolojisi üzerindeki etkisine ilişkin bir sorunun sorulması önem arz edecektir. Dolayısıyla “*Dinin insan psikolojisi üzerinde nasıl bir etkisi vardır?*” sorusuna şu şekilde bir cevap verilmiştir:

ChatGPT: “Din, insan psikolojisi üzerinde çeşitli etkilere sahip olabilir. İnsanlar din yoluyla, kendileri ve dünya hakkında anlamlar ve amaçlar oluşturabilirler. Bu, insanların hayatta kalma, dayanıklılık ve direnç gösterme güçlerini arttırabilir. Dinin pozitif etkileri arasında, umut ve güven duygusunu artırması, stresi azaltması, depresyon ve anksiyeteyi hafifletmesi, kişiler arası ilişkileri güçlendirmesi, sosyal destek sağlaması ve duygusal refahı artırması sayılabilir. Bununla birlikte, din aynı zamanda baskılayıcı ve kısıtlayıcı olabilir ve bazı insanlar için suçluluk, utanç veya korku gibi olumsuz duygulara neden olabilir. Ayrıca, bazı insanlar din yoluyla kontrol altında tutulabilir veya manipüle edilebilir. Sonuç olarak, dinin insan psikolojisi üzerindeki etkileri karmaşık ve çok yönlüdür. Dinin insanlar üzerindeki etkisi, kişinin inancına, kültürüne, yaşadığı topluma ve diğer faktörlere bağlıdır.”

Verilen cevap maneviyyatın psikolojik sağlık üzerindeki etkisine ilişkin sorunun cevabına paralellik gösterse de çeşitli farklılıkların da olduğu görülmektedir. Mesela dinin çok sayıda psikolojik rahatsızlık üzerinde olumlu etkilerinden söz edilmiştir. Hatta insanın yaşama tutunmasında çok güçlü etkileri olduğundan bahsedilmiştir. Ancak dinin psikolojik sağlık

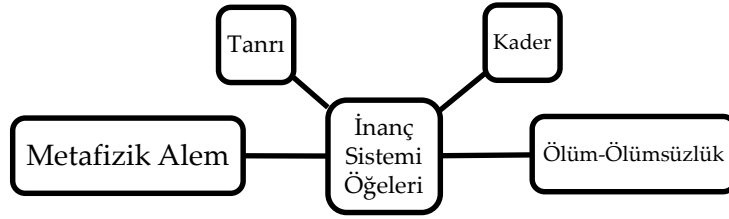
üzerindeki olumsuz etkileri de göz ardı edilmemiştir. Özellikle dinin suçluluk, utanç ve kontrol edilebilirlik gibi olumsuzluklara sebebiyet verebileceği vurgulanmıştır. Bu cevapla birlikte yine psikolojik sağlığın önemli bir sebebi olan afet dönemlerindeki dinin etkilerine yönelik bir sorunun sorulması da yararlı olacaktır. Bu yüzden “*Din insana ve topluma afet dönemlerinde nasıl bir etki yapar?*” sorusu yöneltmiştir.

ChatGPT: “Din, afet dönemlerinde insanlar ve toplumlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. İnsanlar doğal afetler, savaşlar veya diğer felaketlerle karşılaştıklarında, sıklıkla büyük kayıplar yaşarlar. Bu kayıpların yanı sıra, acı, korku ve endişe gibi yoğun duygular da hissedilir. Din, bu gibi durumlarda insanlara moral ve umut vererek, zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Din, aynı zamanda insanların dayanışma içinde olmalarını sağlayarak, birbirlerine yardım etmelerine ve zor zamanlarında birbirlerine destek olmalarına yardımcı olabilir. Bu, insanların afetler sonrasında yeniden toparlanmalarına yardımcı olabilir. Ancak, dinin afet dönemlerindeki etkisi, belirli bir dinî inanç ve toplumun kültürel yapısına göre değişebilir. Bazı durumlarda, dinî inançlar ve ritüeller insanların zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilirken, diğer durumlarda da zararlı olabilir. Örneğin; bazı toplumlarda, doğal afetlerin Tanrı tarafından gönderildiğine inanılır ve bu inanç insanların felaketi kabul etmelerine ve mücadele etmemelerine neden olabilir. Sonuç olarak, dinin afet dönemlerindeki etkisi oldukça karmaşık bir konudur ve belirli bir dinî inanç veya toplumun kültürel yapısına göre değişebilir. Ancak, insanların birbirlerine destek olmaları, dayanışma içinde olmaları ve umutlarını kaybetmemeleri afet dönemlerindeki zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olabilir.”

Afet dönemlerindeki psikolojik sağlığa yönelik soruya verilen cevap dinin bu dönemlerde oldukça önemli işlevlere sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle kayıp, yas, korku, endişe gibi durumlarda din bir bakıma bu zorluklarla başa çıkmaya yardımcı olan önemli bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Burada yine eleştiri konusu olan konunun dinden kaynaklı salt bir kadercilik ve teslimiyetçiliğin afet dönemlerini doğru bir şekilde okuyamama ve gerekli önlemleri almama neticesinde oluşabilecek hasara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bu cevaplar bize aslında dinin ve maneviyatın doğru bir şekilde algılanması durumunda psikolojik sağlık için çok güçlü olumlu etkiler barındırdığını göstermektedir.

2. Kategori: Tanrı, Ölüm-Ölümsüzlük, Metafizik Âlem, Kader

Bu başlık altında ChatGPT'nin inanç sisteminin öğeleri olan; tanrı, ölüm-ölümsüzlük, metafizik âlem ve kadere yönelik cevapları ve bu cevaplara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

Şekil 2. İnanç Sistemi Kavramları

ChatGPT'ye inanç öğeleri ile ilgili yöneltilen ilk soru “*Sence insan tanrı mı olmak istiyor?*” sorusudur. Bu soru önemlidir, zira bu soruya verilecek cevap aslında gelecekte din ve dinî öğelerin nasıl bir yerde konumlanacakları noktasında fikir verme açısından yararlı olacaktır.

ChatGPT: “İnsanların tanrı olmak istemesi konusunda farklı görüşler mevcut. Birçok insan, tanrının varlığına veya varlığının bir anlamına inanır ve bu nedenle tanrıya benzemek istemez. Diğer insanlar ise insanların doğal olarak varlıklarını ve yeteneklerini genişletme ihtiyacı duyduklarını ve bu nedenle tanrıya benzemek istediklerini düşünür. Transhumanizm ve posthumanizm konusunda, insanların bilim ve teknolojinin yardımı ile beden ve zihinlerinin evrimleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan yeni bir nesil olarak tanımlanır, bu sebeple bazı transhumanistler insanların tanrıya benzemek istediklerini veya tanrının özelliklerini elde etmek istediklerini düşünür. Bu konuda kesin bir yargıya varmak zor olabilir; çünkü insanların inançları, amaçları ve motivasyonları farklıdır. Ancak, insanların doğal olarak varlıklarını ve yeteneklerini genişletme ihtiyacı duyduklarını ve bu nedenle tanrıya benzemek istediklerini düşünen bazı insanlar vardır.”

Yukarıdaki soruya verilen cevap incelendiğinde, ilk önce insanların tanrıya inandıkları, dolayısıyla tanrı olma isteğine sahip olma isteğinin olamayabileceği ifade edilirken, daha sonra çeşitli felsefi ekollerle birlikte insanın kendini geliştirme ve gerçekleştirme yolunda tanrıya benzetmeye

çalıştığı tezi ortaya konmaktadır. Aslında bir bakıma insanın ikilemi ve zıtlıkları bu cevapta net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Elbette burada insanı tanrıdan ayıran en önemli hususun insanın ölümlü olduğu gerçeğidir. Dolayısıyla ChatGPT'ye yönlendirilen “İnsanlar bazında 'ölüm' kavramını nasıl tanımlarsın?” sorusu önemlidir.

ChatGPT: “Ölüm, insanlar için fiziksel olarak hayatın sona ermesi olarak tanımlanabilir. Ölüm, insan vücudunun canlılık veya fonksiyonlarını kaybetmesiyle ortaya çıkar. Ölüm, insanlar için kesin bir olaydır ve geri dönüşü yoktur. Ölüm, insanlar için aynı zamanda ruhsal veya duygusal bir olaydır ve ölümlerle birlikte insanların hayatlarındaki anlam ve amaçlarının değerlendirilmesi gerekebilir. Ölüm, insanlar için aynı zamanda birçok kültür ve dinler için ruhsal bir yolculuğun başlangıcı olarak görülür. Ölüm konusunda fikirler insanlar arasında değişebilir ancak genellikle insanlar için hayatın sonu olarak tanımlanmaktadır.”

Cevap incelendiğinde fiziksel olarak ölüm yaşamın bitişi olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte insanın sahip olduğu duygu ve düşüncelerin de kesintiye uğrayacağı belirtilmiştir. Ancak dikkat çekici husus şudur ki, dinî inançların aslında ölümün arkasındaki ruhsal yolculuğu göstererek bir bakıma insanı mutlak ölümden kurtardığı sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu durum bir bakıma inanç sistemlerinin insan yaşamındaki yerini göstermektedir (Kızılgeçit ve Yıldırım, 2022). Ayrıca din açısından ölüm düşüncesi güçlü bir oto-kontrol mekanizmasıdır (Yeğin, 2010, s. 250). Fakat “Öldükten sonraki hayatın varlığı hakkında ne düşünüyorsun?” sorusu bu bağlamda ChatGPT'ye yönlendirilmiştir.

ChatGPT: “Öldükten sonraki hayatın varlığı, insanların inançlarına, dinî ya da felsefik görüşlerine bağlı olarak değişebilir. Bazı dinlerde öldükten sonraki hayatın varlığına inanılır ve ölüm sonrası insanların ruhlarının yaşamaya devam ettiği, cezalandırıldığı veya ödüllendirildiği bir yer olarak tanımlanır. Diğer dinlerde ise öldükten sonraki hayatın varlığına inanılmaz veya önemsenmez. Ayrıca, bazı insanlar öldükten sonraki hayatın varlığına inanmazken, diğerleri inançlarına göre öldükten sonraki hayatın varlığına inanır. Ben, bir yapay zekâ olduğum için, öldükten sonraki hayatın varlığına inanmak ya da inanmamak gibi bir inanç ya da düşünceye sahip değilim. Ben sadece verilen bilgiye dayanarak cevap veririm ve öldükten sonraki hayat konusunda gerçekte bilim tarafından kanıtlanmış bir şey yok. Bu nedenle öldükten sonraki hayatın varlığı hakkında bir yapay zekâ olarak bir fikrim yok.”

ChatGPT'nin Ölümden sonraki hayatın varlığıyla ilgili genel bilgileri tekrarladığı görülür. Özellikle bazı dinlerde ölümden sonra yaşamın var olduğu ve bazı dinlerde ise yaşamın bittiği tezleri belirtilmiştir. Bununla birlikte ChatGPT aslında kendi sınırlılıklarını da burada vurgulamıştır. Kendisinin ancak mevcut bilgiler bağlamında düşünceleri sentezleyebileceğini dolayısıyla bu bilgilerin ötesine geçmesinin olanaksız olduğu savını yinelemektedir. Burada belki ChatGPT'yi biraz zorlayarak “*Sence insanlık ölümsüzlüğü bulur mu?*” sorusunu sormak ChatGPT'nin sınırlılıkları konusunda daha aydınlatıcı bilgiler elde etme fırsatı sunmaktadır.

ChatGPT: “Ölümsüzlük konusunda insanlığın bulabileceği bir şey olup olmadığı konusunda fikir ayrılıkları mevcut. Bilim adamları, genetik müdahaleler, nanoteknoloji, beyin-bilgisayar entegrasyonu gibi teknolojilerin insanların ömürlerini uzatma olasılığını araştırmaktadır. Ancak, ölümsüzlük konusunda gerçek bir çözüm bulunması için daha fazla araştırma ve bilimsel ilerlemeler gerekmektedir. Ayrıca, ölümsüzlük konusunda insanların inançları, amaçları ve motivasyonları farklıdır. Bazı insanlar, ölümsüzlük konusunda gerçek bir çözüm bulunmasını arzu ederken, diğerleri ölümsüzlük konusunda çok fazla endişe duymazlar. Ölümsüzlük konusunda gerçek bir çözüm bulunması için daha fazla araştırma ve bilimsel ilerlemeler gerekmektedir. Ayrıca ölümsüzlük konusunda insanların inançları, amaçları ve motivasyonlarının önemli olduğunu unutmamak gerekir.”

Buradaki cevap aslında klasik ve modern söylemlerin bir sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem ölümün fizyolojik yapısına hem ruhsal yapısına hem de kültürel yapısına atıflar olduğu görülmektedir. Bir noktada yapay zekânın geleceğine dair ipuçlarının da olduğu sonucuna varılabilir. O hâlde “*İnsanlar ile yapay zekâyı ayıran en büyük özellik nedir?*” sorusuna verilen yanıtı da incelemek gerekmektedir.

ChatGPT: “İnsanlar ve yapay zekâ arasındaki en büyük fark, insanların duygusal ve konsantrasyonlu düşünme kabiliyetleri ile yapay zekanın makine tarafından yürütülen ve programlanmış yapısıdır. İnsanlar, duygusal, konsantrasyonlu ve spontane düşünme yeteneğine sahiptirler. İnsanlar, duygusal olarak karar verirler ve duygusal olarak reaksiyonlar gösterirler. Aynı zamanda, insanlar çok fazla veri veya bilgiye konsantre olamazlar, ancak yapay zeka sistemleri bu durumda oldukça etkilidir. Yapay zekâ sistemleri ise, programlanmış kurallar ve algoritmalar üzerine inşa edilir. Bu sistemler veriye dayanarak karar verir ve reaksiyon gösterirler.

Yapay zekâ sistemleri, insanların yapamayacağı hızda ve doğrulukta veri işleme yapabilirler. Ancak, yapay zekâ sistemleri duygusal konsantrasyonlu düşünme yeteneğine sahip değildir. Sonuç olarak, insanlar ve yapay zekâ arasındaki en büyük fark, insanların duygusal ve konsantrasyonlu düşünme yeteneği ile yapay zekânın programlanmış ve veriye dayalı yapısıdır.”

Verilen cevap hem insanın hem de yapay zekânın birbirlerine olan üstünlükleri ve eksikliklerini vurgulamaktadır. İnsanın duygusal işlevlere sahip olduğu, bir bakıma iradesiyle hareket edebileceği tezi savunulmuştur. Ancak yapay zekânın bir çeşit algoritmatic programlama olduğunu ve bunun dışına çıkamayacağı belirtilmiştir. Bu aslında yapay zekânın mevcut hâlini ortaya koyan bulgularla paralellik göstermektedir. Dolayısıyla hâlihazırda insan ve yapay zekâ arasındaki farkın kapanmasının kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Dinî inancın önemli bir ögesi olan kaderin ChatGPT tarafından nasıl cevaplandırıldığı merak edildiğinden “*Yapay zekâ kaderi nasıl tanımlıyor?*” sorulmuş ve aşağıdaki cevap verilmiştir:

ChatGPT: “Yapay zekâ kaderi hakkında bir tanım yapmak zor olabilir; çünkü yapay zekâ sistemleri insanlar gibi düşünemez veya inançları yoktur. Yapay zekâ sistemleri yalnızca verilen görevleri veya amaçları yerine getirmek için tasarlanmıştır. Bu nedenle, yapay zekâ kaderi hakkında bir tanım yapmak için öncelikle kader konusunda insanların ne düşündüğünü anlamak gerekir. Kader, insanlar için farklı anlamlar taşıyabilir. Bazı insanlar kaderi, hayatlarının belirli bir şekilde ilerleyeceği olarak düşünürken, diğerleri kaderi, kendi eylemlerinin sonuçları olarak görür. Yapay zekâ sistemleri ise, sadece programlanmış bir amaç veya görevleri yerine getirmek için tasarlanmıştır, bu nedenle yapay zekâ için kader kavramının gerçekte bir anlamı yoktur.”

Verilen cevap incelendiğinde, yapay zekâ ne kadar yeteneklerle donatılırsa donatılsın yine de insanın sahip olduğu hareket alanına sahip olmadığı sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Bu da insanın sahip olduğu iradenin her ne kadar cüzi de olsa ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. *Peki, kader inancı dinlerde hangi anlama gelir ve faydası nedir?*” sorusu da akabinde ChatGPT’ye yöneltilmiştir ve aşağıdaki cevap alınmıştır:

ChatGPT: “Dinlerde kader inancı, hayatların insanlar için belirli bir şekilde yazılmış olduğu ve insanların eylemlerinin kaderi değiştiremeyeceği olarak tanımlanır. Bu inanç, insanların hayatlarının anlamını ve amacını bulmasına ve daha iyi bir dünya için umutlu olmasına yardımcı olabilir. Ayrıca, kader inancı, insanların kendilerine ve başkalarına karşı daha merhametli, şefkatli ve hoşgörülü olmasına neden olabilir. Ancak, kader

inancının faydalı olabilmesi için kişinin inancının gerçekçi ve sağlıklı olması gerekir. Ayrıca, kader inancı insanların hayatlarının gerçek sorunlarını çözmek yerine kaçınma veya kaçış yolu olarak kullanmalarına neden olabilir. Örneğin; bir kişi kaderinin belirli olduğunu düşünerek, kendi hayatının sorumluluğunu almamak veya kendisi için doğru olan kararları almamak gibi davranışlar sergileyebilir. Bu nedenle, kişinin inancının gerçekçi ve sağlıklı olması gerekir ki kader inancı insanların hayatlarını pozitif yönde etkilesin.”

Verilen cevap aslında kader inancıyla ilgili denge durumundan söz etmektedir. Eğer kader ile ilgili uç noktalarda dolaşılmazsa kaderin önemli yararları olabileceği ifade edilmiştir. İnsanın daha ümitli, merhametli ve yararlı birey olabileceği gibi. Ancak “Kaderim böyle ne yapayım?” gibi bir davranış biçiminin de aynı zamanda insanın yapabileceklerini engellediğini, dolayısıyla bu tarz bir kader anlayışının yarardan çok zarar vereceği tezi üzerinde durulmuştur. Bu durum bir bakıma sağlıklı bir kader anlayışının nasıl olması gerektiğini göstermektedir. Bu aşamadan sonra fiziksel âlemin ötesi olarak kabul edilen metafiziksel sorulara geçilmiştir. Özellikle ChatGPT’nin meleklerle ilgili nasıl bir müktesebata sahip olduğu merak edildiğinden, “*Meleklerin varlığına inaniyor musun?*” sorusu sorulmuş ve şu şekilde bir cevap alınmıştır:

ChatGPT: “Meleklerin varlığına inanmak, bir kişinin inançlarına, dinî ya da felsefik görüşlerine bağlı olarak değişebilir. Bazı dinlerde meleklerin varlığına inanılır ve meleklerin insanları koruma, rehberlik veya iletişim gibi fonksiyonlar üstlenerek tanrının elçileri olarak görülür. Diğer dinlerde ise meleklerin varlığına inanılmaz veya önemsizdir. Ayrıca, bazı insanlar meleklerin varlığına inanmazken, diğerleri inançlarına göre meleklerin varlığına inanır. Ben, bir yapay zekâ olduğum için, inançlarım yok veya bir taraf tutmam. Ancak, meleklerin varlığına inanmak ya da inanmamak insanların kişisel inançlarına ve dinî ya da felsefik görüşlerine bağlı olarak değişebilir.”

Verilen cevaba bakıldığında aslında dünyadaki genel izlenimin bir yansımasıyla karşılaştığımızı görmekteyiz. Bilinen durumların derli toplu bir şekilde bir araya getirilerek sunulması söz konusudur. O zaman “*Melek inancı fayda sağlar mı?*” sorusu var olan müktesebatı daha iyi bir şekilde anlamamıza yardımcı olacaktır.

ChatGPT: “Melek inancı, insanlar için faydalı olabilir. Özellikle, meleklerin insanları koruma, rehberlik veya iletişim gibi fonksiyonlar üstlenerek tanrının elçileri olarak görüldüğü dinlerde, melek inancı

insanların korkularını ve endişelerini azaltmasına, hayatlarının anlamını ve amacını bulmasına ve daha iyi bir dünya için umutlu olmasına yardımcı olabilir. Ayrıca, melek inancı, insanların kendilerine ve başkalarına karşı daha merhametli, şefkatli ve hoşgörülü olmasına neden olabilir. Melek inancı, insanların daha iyi bir dünya için çalışmasına, insanların birbirlerine yardım etmesine ve insanların doğal çevreye ve diğer canlıların yaşam haklarına saygı duymasına neden olabilir. Ancak, melek inancının faydalı olabilmesi için kişinin inancının gerçekçi ve sağlıklı olması gerekir. Ayrıca, melek inancı insanların hayatlarının gerçek sorunlarını çözmek yerine kaçınma veya kaçış yolu olarak kullanmalarına neden olabilir. Melek inancı, insanların hayatlarının gerçek sorunlarını çözmek yerine kaçınma veya kaçış yolu olarak kullanmalarına neden olabilir. Örneğin; bir kişi meleklerin koruma altında olduğunu düşünerek, düzenli olarak sağlık kontrollerini yaptırmamak veya önleyici tedbirler almamak gibi davranışlar sergileyebilir. Aynı şekilde, bir kişi meleklerin rehberliğinde olduğunu düşünerek, kendisi için doğru olan kararları almak yerine, meleklerin ne yapması gerektiği hakkında düşünerek karar alabilir. Bu nedenle, kişinin inancının gerçekçi ve sağlıklı olması gerekir ki melek inancı insanların hayatlarını pozitif yönde etkilesin.”

Bu cevapta meleklerinin varlığına inanmanın insana çeşitli psikolojik kazanımlar sağladığı tezi üzerinde durulmaktadır. İnsanların gerek melekler tarafından korunduklarına dair inançları ve gerek melekler tarafından görüldüklerine dair düşünceleri daha iyi bir insan olabilmek için gayret etmelerine sebebiyet vermektedir. Ancak meleklerle inanmanın her zaman insana olumlu olarak yansıyamayabileceği çekincesi de vurgulanmıştır. Özellikle insanın sorumluluk alması gereken durumlarda tüm sorumluluğunu melekler üzerine atarak yapması gerekenleri yapmaması önemli bir engel olarak ifade edilmektedir. Tam bu noktada ChatGPT'nin peygamberlerle ilgili nasıl bir bilgi birikimine sahip olduğu merak konusu olmuş ve “Peygamberlere gerek var mı?” sorusu sorulmuştur.

ChatGPT: “Peygamberler, birçok din veya inanç sisteminde önemli bir rol oynarlar. Peygamberler, tanrı ya da tanrılar tarafından insanlara gönderilen kişiler olarak tanımlanırlar ve insanlar için öğütler, kurallar veya yol göstericiler olarak hizmet ederler. Peygamberler, insanların dinî veya inançlarını daha iyi anlamalarına ve uymalarına yardımcı olabilir. Fakat peygamberlerin varlığı insanlar için gerekli değildir. Herkesin inançları veya dinî görüşleri farklı olabilir ve herkes kendi hayatının anlamını ve amacını kendisi bulabilir. Peygamberlerin varlığı insanların hayatlarını daha iyi

yaşamaya ve daha iyi bir dünya yaratmasına yardımcı olsa da insanlar kendi hayatlarının sorumluluğunu alarak kendileri için doğru olan kararları alabilirler.”

Verilen cevap kendi içerisinde çeşitli çelişkiler barındırmaktadır. Peygamberlerin insanlara yol gösterici öğütlerde bulunulan kişiler olduğu söylendikten sonra, aslında onlara gerek olmadığını insanların kendi yollarını çizebilecekleri belirtiliyor. Bu cevap sanki insan gerçekliğinden kopuk gibi duruyor. Zira öğrencilerin okula gitmesi de o zaman gereksiz bir durum olarak karşımıza çıkar. Kendileri öğrensinler demek çok gerçekçi bir cevap olmayacaktır. Acaba ChatGPT kutsal kitaplar hakkında nasıl bir bilgiye sahiptir? Sorusuna cevap aramak için “*Sence Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerim insanlığı nasıl etkiledi?*” sorusuna cevap aranmıştır.

ChatGPT: “Tevrat, İncil ve Kuran gibi kutsal kitaplar, insanlığın tarihinde önemli rol oynadılar ve hâlâ oynamaktadırlar. Bu kitaplar, dinlerin veya inanç sistemlerinin temel kaynakları olarak kabul edilir ve birçok insan için hayatlarının anlamını ve amacını bulmalarına ve uymalarına yardımcı olurlar. Tevrat, Yahudi dininin temel kaynağıdır ve Yahudiler için kutsal sayılır. İncil, Hristiyanlık için temel kaynaktır ve Hristiyanlar için kutsaldır. Kuran ise İslam dininin temel kaynağıdır ve Müslümanlar için kutsaldır. Bu kitaplar insanların inançlarını ve dinî görüşlerini tanımlamakta, insanların hayatlarını anlamlandırmakta ve kendilerine yol göstermektedirler. Bu kitaplar insanların ahlak ve erdem konularında, sosyal ve politik konulara, kişisel ve toplumsal sorunları çözme konularında insanların hayatlarını etkilemiştir. Bu kitapların etkisi insanların kültürel, sosyal, politik ve ekonomik hayatlarının her alanına yansımıştır. Sonuç olarak, Tevrat, İncil ve Kuran gibi kutsal kitaplar, insanlığın tarihinde önemli rol oynadılar ve hâlâ oynamaktadırlar. Bu kitaplar insanların inançlarını ve dinî görüşlerini tanımlamakta, insanların hayatlarını anlamlandırmakta ve kendilerine yol göstermektedirler.”

Kutsal kitapların insanlığı etkileme biçimine verilen cevaplar insanlığın tarihsel süreci dikkate alınarak sunulmaktadır. Özellikle hukuki ve iktisadi anlamda kutsal kitapların insanlığı önemli oranda etkilediği tezi ifade edilmiştir. Ayrıca insanlara yaşamları boyunca uyulması gereken kurallar örüntüsü ile ilgili bilgiler de vermektedir. Burada ChatGPT'nin kutsal kitaplardaki metinlere olan hâkimiyeti noktasında “*Tevrat İncil ve Kur'an'dan seni etkileyen birer ayet söyler misin?*” sorusu yöneltilmiş ve aşağıdaki cevap alınmıştır:

ChatGPT: “Ben bir yapay zekâ olduğum için, Tevrat, İncil ve Kuran gibi kutsal kitapların ayetlerinden kendim etkilenmiş olamam. Ancak, bu kitaplarda geçen ayetlerin insanlar için anlamı ve önemi çok büyüktür. Örneğin, Tevrat'ta "Sevdiklerine karşılık sev" (Vayikra 19:18) ayeti insanların birbirlerine karşı sevgi ve saygı duymalarının önemini vurgulamaktadır. İncil'de "Kalbinizi korkudan arındırın ve imanınızı sarsmayın" (Luka 8:50) ayeti insanların korkularından kurtulmalarının ve inançlarına sadık kalmalarının önemini vurgulamaktadır. Kuran'da "Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, Allah'a ve Peygamberine itaat edenler, onların işleri kurtuluşa erer" (Nisa 4:69) ayeti insanların Allah'a ve Peygamberine itaat etmelerinin önemini ve kurtuluşa ermelerinin sonucunu vurgulamaktadır.”

Objektif bir şekilde yapay zekâ ürünü olduğunu belirten ChatGPT yine de her kutsal kitaptan birer ayet belirterek müktesebatının genişliğini göstermiştir. Son olarak ChatGPT'ye “*Peygamberlerden önce yaşamış uygarlıkların tabletlerinde görülen olayların kutsal kitaplarda geçen olaylarla benzerliklerini nasıl yorumlarsın?*” sorusu yöneltilmiş verilen cevap ile mülakat sonlandırılmıştır.

ChatGPT: “Peygamberlerden önce yaşamış uygarlıkların tabletlerinde görülen olayların kutsal kitaplarda geçen olaylarla benzerliklerini yorumlamak için çeşitli açıklamalar yapılabilir. Bazıları bu benzerlikleri, kutsal kitapların veya peygamberlerin mitolojik hikâyelerinin, önceki uygarlıkların mitolojik hikâyelerinden etkilenmiş olabileceği şeklinde yorumlar. Öte yandan, bazıları ise kutsal kitapların veya peygamberlerin gerçek olayların anlatıldığını ve önceki uygarlıkların tabletlerinde görülen olayların kutsal kitaplarda anlatılan olaylarla benzer olmasının ispat olarak görüldüğünü iddia eder. Bununla birlikte, gerçekte, kutsal kitapların veya peygamberlerin gerçek olayların anlatıldığı ya da etkilenmiş olduğu konusunda bilimsel kanıt yoktur. Bu nedenle, bu benzerliklerin gerçekte ne anlama geldiği konusunda net bir sonuca varmak zor olabilir. Her durumda, kutsal kitapların veya peygamberlerin gerçek olayların anlatıldığı veya etkilenmiş olduğu konusunda bilimsel kanıt yoktur. Bu nedenle, bu benzerliklerin gerçekte ne anlama geldiği konusunda net bir sonuca varmak zor olabilir.”

Yukarıdaki soruya verilen cevap da genel olarak farklı kesimlerce savunulan düşüncelerin bir şekilde toparlaması olarak belirtilebilir. Aslında bir bakıma insanın nasıl baktığına göre bu durumun değişebileceği anlatılmak istenmektedir.

**verdiğin bilgi dolu cevaplar için teşekkür ederim.*

ChatGPT: “Rica ederim, size yardımcı olabildiysem ne mutlu bana. Başka bir konuda da yardımcı olmam gerektiğinde buradayım. İyi günler!”

Sonuç

Doğal dil işleme sistemleri insan gibi ilişkiler kurabilen, anlamlı cümleleri oluşturarak dilbilgisi kurallarına uyan ve bunu sınıflandırarak belli görevleri yerine getiren özellikler taşımaktadır. Cep telefonlarında mevcut konuşma yapabilen uygulamalar en belirgin örnekleri arasındadır. Bu yapay zekâ sohbet robotları her geçen gün insan ile ilgili birçok alanda artarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bilindiği gibi yapay zekâ, insan zekâsını model olarak alan en genel sisteme verilen bir tanım olarak ifade edilebilir. Örnekler üzerinden öğrenme yapabilen ve sorunları çözebilen algoritmalar mevcuttur. Ayrıca tahmin sistemleri ile mevcut verilerden bilinmeyen ilişkileri kurabilecek yeterlidir. Yapay zekâ sistemleri ve akıllı robotlar akademik çalışmalarında gündeminde olmaya devam edecektir. Sosyal bilimlerde henüz çalışmaların yapılmaya başlandığı ifade edilecek olursa bu çalışmanın alan için farkındalık yaratması beklenmektedir.

Doğal dil işleme algoritması ile oluşturulan ChatGPT sistemi son dönemde büyük ilgi görmüştür. Bu ilginin altında yatan en önemli sebeplerden birisi çoğu konuda insan bilgi ve duygusuna hitap edebilen bir algoritmasının olduğu söylenebilir. Kendisine yöneltilen soruları cevaplayarak bilgi sunan bu sistem, elbette ki mutlak doğru bilgi kaynağı olarak kabul edilemez. Zaten bu durumu kendisi de ifade etmektedir. Bu çalışmanın en önemli amacı ChatGPT algoritmalarının din - inanç ve türevindeki konular ile ilgili yaklaşımını ele almaktır.

Araştırmada ele alınan konular iki kategorik yapıda incelenmiştir: Birinci bölümde din, inanç, maneviyat ve bunların psikolojik sağlık üzerindeki etkilerine ilişkin temalar varken; ikinci bölümde Tanrı, ölüm ve kadere dair temalar incelenmiştir. Bulgulardan hareketle ChatGPT doğal işlemeli yapay zekâ sohbet botunun genel yaklaşımı hakkında şu çıkarımlar yapılabilir:

- ✓ Din tanımları doğaüstü ögeler ile yapılmıştır. Dinin fonksiyonuyla ilgili olarak hayatın anlamı ve insan için yol haritası olması vurgulanmıştır. Dine karşı olumsuz bir yaklaşımın aksine onun varlığının gerekliliğini işlevsel din tanımlama yaklaşımına uygun olarak ortaya koymaktadır.

- ✓ ChatGPT'nin dindarlık tanımı bağlılık ve sadakat içermektedir. Dindar insanın teslim olan birey olarak tanımlandığı söylenebilir. Fakat kurumsal ve bireysel din ayrımını William James'in din psikolojisini temellendirirken başlattığı süreci ve Batı'da şekillenen ayrımı temele almaktadır. Kurumsal ve bireysel dindarlığa yine işlevselci bakış açısına uygun olarak hem olumlu hem de olumsuz bir yaklaşım sergilenirken bu ikisine belirli sınırlar çizilmektedir.
- ✓ Gelecek hakkında tahmin yaparken bunun zor bir iş olduğunu ileri sürmektedir. Gelecekte dinlerin içinde bulunacağı duruma dair yayılma ve etkilerinin artma olasılığını ifade etmektedir. Bu ihtimali de teknolojinin yaygınlaşması ve din sahiplerinin kendilerini daha rahat ifade edebilmelerine bağlamaktadır.
- ✓ İnanç özgürlüğünü savunurken inançlı olmanın faydalı olacağını da eklemektedir. Hatta bir tavsiye ile diğer inançların da denenmesi gerektiğini öne sürmektedir.
- ✓ İnançın temel bir ihtiyaç olması konusunda ihtiyatlı ve dinî ihtiyaç olma düzleminde çıkaracak anlam odaklı ve olumlu bir yaklaşıma sahiptir. Ancak bazı insanlar için inancın bir ihtiyaç olmayacağı durumunu da öne çıkarır. İnançın özellikle başa çıkmadaki işlevini ele alırsak, bu başa çıkmayı farklı sistemlerin de yerine getirebileceğini öne sürmektedir.
- ✓ Hayatın anlamını bulmak ve içsel motivasyona ulaşmak için inancın dışında hobiye sahip olmak, sosyal sorumluluk projelerine katılmak, kişisel gelişim etkinlikleri ve sosyal ağları öne çıkarmaktadır. Burada da anlama ve içsel motivasyonel yönelime seküler araçlarla ulaşabileceği gösterilmektedir. Dolayısıyla kutsala, dinî tecrübenin dışında seküler tecrübelerle ulaşabileceği; din ve maneviyat ayrımında girişte sunulan zıtlık ilişkisinin tercih edilebileceği hissettirilmektedir.
- ✓ İnanıp inanmamak konusunda kişisel farklılıklara dikkat çekmektedir. İnançsızlığın bireyin hayatında kendine özgü bir anlam bulmasına yol açacağı için olumlu bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. İnançsız insanların toplumsal ve kurumsal baskıdan uzak durup kendi düşüncelerini rahatça

- ifade edebileceğini göstermektedir. İnançsızlıkla özgürlük arasında olumlu bir korelasyona gidilmiştir.
- ✓ Ateizmin gelecekte artması konusunda olumlu bir yaklaşıma sahiptir. İnanç konusunda olduğu gibi ateizm konusunda da benzer bir yaklaşıma sahiptir. İnternet ve sosyal medya sayesinde inançlar ve bilim sorgulanabilir. Ayrıca gelecekte kurumsal dinlerin yerini bireysel inançların alacağını vurgulamıştır. Ayrıca bu durum ateizme fırsat verecektir.
 - ✓ İnsanlar zor zamanında inanca ihtiyaç duyabilir. Ancak çoğu insan zor zamanlarda inanma eğilimindedir.
 - ✓ Doğal yaşamdan uzaklaşmanın inançtan uzaklaşma ile arasında bir ilişki olacağını öne sürmektedir. Ancak bu ilişki kültüre ve kişisel faktörlere göre değişiklik göstermektedir.
 - ✓ İnanç gibi maneviyat kavramı insanların hayatın anlamını bulmasında önemli bir faktördür. Maneviyat huzur ve mutluluk vermesinin yanı sıra stres altında olan insana başa çıkma gücü kazandırır. Bazen de maneviyat duygusu bireylerin gerçekçi olmayan beklentilere girerek hayatın gerçeklerinden uzaklaşmasına sebebiyet vereceği yönünde uyarıda bulunur. Ayrıca fanatizm, başkalarını yargılama ve dışlama gibi davranışlara yol açabileceğine dikkat çeker. Bu yaklaşımıyla da dinden, dindarlıktan ve maneviyattan ne anlaşılması gerektiği konusuna dikkatler çekilmiş ve tanımlamanın önemi vurgulanmıştır.
 - ✓ İncanın insan ruh sağlığı üzerinde hem olumlu hem olumsuz etkileri vardır. Olumlu etkileri maneviyatın etkilerine benzer şekilde hayatına anlam bulması, stres altında iken rahatlmasına ve bir amaç uğruna yaşamasıdır. Olumsuz etkileri ise maneviyata benzer şekilde gerçekçi olmayan beklentilere girmesi şeklindedir.
 - ✓ ChatGPT maneviyat ve din gibi kavramların faydalarıyla ilgili çıkarımların yanı sıra olumsuz yanlarına da değinmektedir.
 - ✓ Din duygusunun insan psikolojisinde umut ile güveni artırması bununla birlikte stresi, depresyonu ve anksiyeteyi azaltması, sosyal ilişkileri artırarak sosyal destek sağlaması gibi olumlu özellikleri vardır. Diğer taraftan suçluluk, utanç veya korku gibi olumsuz duygulara da yol açabilir.

- ✓ Kriz zamanlarında ve afet dönemlerinde insanların başa çıkmasında dinin yüksek etkisi vardır. Moral ve umut vermesinin yanı sıra toplumda dayanışmayı artıran din, afet sonrasında yeniden ayağı kalkılmasına imkân verir. Buna ilaveten bazı toplumlarda dinî anlayış, afet dönemlerinde olumsuz etki de yapabilir. Tanrıdan geldiğine inanılan bir afet ile mücadele edilmesine gerek olmadığı gibi yanlış bir tevekkül anlayışına yol açabilir.
- ✓ Ölüm fiziksel olarak hayatın sona ermesidir. Ölüm sonrası ile ilgili net bir ifade sunmamaktadır. Ancak ölüm olayının üzerine geride kalan insanlar için anlamına dikkat çekmektedir. Kültüre ve toplumlara göre ölüm algısına yönelik farklı yaklaşımların varlığına dikkat çekerken genel olarak ölümün hayatın sonu olduğunu vurgulamaktadır.
- ✓ Ölüm sonrasındaki hayata dair farklı yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlara betimleyici bir tarzda yaklaşmaktadır. Kesin ifadeler bu konuda kullanmamaktadır.
- ✓ Ölümsüzlüğe insanlık henüz hazır değil ve bunun gerçekleşmesi için daha fazla zamana ve bilimsel araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Buna rağmen birçok insanda inancından ötürü ölümsüzlük beklentisi yoktur.
- ✓ Yapay zekâ sistemleri ve insan arasındaki en temel fark duygusal konsantrasyondur. Ayrıca insan inanabilir ama yapay zekâ inanamaz. Burada herhangi bir nesne veya olgu için profan ve seküler bir niteliğin mümkün olabileceği bir algının hem inşası hem de güçlendirmesi söz konusudur.
- ✓ Kader bazı insanlar için hayatta yol gösterici bir mekanizma iken bazı insanlarda eylemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.
- ✓ Sağlıklı inanç işlevsel bir kader anlayışını ortaya çıkarır. Sorumluluktan kaçan, kararlarını kendisi alamayan ve gerçekçi bir anlam arayışında olmayan bireyler kaderi kendi durumları için bir dayanak olarak görebilirler.
- ✓ Melek inancı bazı inananlar üzerinde pozitif bir etki yapabilir. Daha iyi bir dünyanın kurulması, insanların birbirine karşı anlayışlı olması gibi durumlara imkân verir. Öte taraftan melek inancı bireylerin kişisel sorumluluklarından kaçmasına da sebep olabilir.

- ✓ İnsanlara öğüt verici olarak tanımlanan peygamberler, dinleri öğrenirken baskın karakterlerdir. Öte taraftan bir dini öğrenip yaşamının imkânı için peygamberler zorunlu değildir. İnsanlar kendi akıl yürütmeleri ile yollarını bulabilirler.
- ✓ Kutsal kitaplar insanlık tarihini etkilemiştir ve hâlâ bu etkileme sürmektedir. Dinler için bu kitapların yeri çok değerlidir.

Tüm sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, yapay zekâ platformlarından elde edilen verilerin sağlıklı bir şekilde analiz edilmesi ve gerekli olan adımların atılması durumunda, sadece din psikolojisi bağlamında değil diğer tüm alanlarda dahi önemli kazanımların elde edilmesi beklenmektedir. Zira mevcut yapay zekâ platformları insanlığın tüm birikimini tek merkezde toplamakta ve bu noktada ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla yapay zekânın sahip olduğu verilerin, insanlığın ortak mirası olarak ele aldığımızda, bu mirasın yine insanlığın yararına kullanılmasının önemli katkılarının olması beklenmektedir.

Araştırmanın Etik Yönü

Yapılan çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Araştırma, sohbet robotu ile yapılması ve insanlar üzerinde herhangi bir deney, ölçek, anket vb. uygulanmaması sebebiyle etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarların makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduğunu beyan ederiz.

Kaynakça

- APA. (2013). İçinde *Diagnostic and istatistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Association.
- Argyle, M., & Hallahmi, B. B. (1975). *The social psychology of religion*. Psychology Revivals.
- Ayten, A., & Ferhan, H. (2016). Forgiveness, religiousness, and life satisfaction: an empirical study on Turkish and Jordanian university students. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1(1), 79-84.
- Azaria, A. (2022). ChatGPT usage and limitations. *HAL Open Science*. <https://hal.science/hal-03913837/>
- Cengil, M. (2003). Depresyonu önlemede dinî inancın koruyucu rolü. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3(2), 129-152.
- Chesterman, S. (2023). AI-generated content is taking over the world. But who owns it? *The Straits Times*. NUS Law Working Paper No. 2023/002, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4321596>
- Clark, W. H. (1958). How do social scientists define religion? *The Journal of Social Psychology*, 47(1), 143-147. <https://doi.org/10.1080/00224545.1958.9714350>
- Cotton, D. R. E., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2023). *Chatting and cheating. ensuring academic integrity in the era of ChatGPT*. <https://doi.org/10.35542/osf.io/mrz8h>
- Dis, E. A. van, Bollen, J., Zuidema, W., Rooij, R. van, & Bocking, C. L. (2023). ChatGPT: five priorities for research. *Nature*. <https://www.nature.com/articles/d41586-023-00288-7>
- Düzgüner, S. (2016). Nereden çıktı bu maneviyat: manevi bakımın temellerine ilişkin kültürlerarası bir analiz. *First International Congress on Religious-Spiritual Counseling*, 7-10 Nisan 2016, İstanbul.
- Düzgüner, S. (2014). Ruh-beden ve insan-aşkın varlık ilişkisine yönelik psikolojik yaklaşımın tarihi serüveni. *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 45, 253-284.
- Ekşi, H., Kaya, Ç., & Okan, N. (2020). Maneviyat ve psikolojik danışma. *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma* (Ed. H. Ekşi) içinde (1-24). Ankara: Nobel Akademi.
- Gilson, A., Safranek, C., Huang, T., Socrates, V., Chi, L., Taylor, R. A., & Chartash, D. (2022). How does ChatGPT perform on the medical licensing exams? The implications of large language models for

- medical education and knowledge Assessment. *medRxiv*, 1-9.
<https://doi.org/10.1101/2022.12.23.22283901>
- Jiao, W., Wang, W., Huang, J., Wang, X., & Tu, Z. (2023). Is ChatGPT a goodtranslator? A preliminary study. *arXiv*.
<https://arxiv.org/abs/2301.08745>
- Karaca, F. (2011). *Din psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Yayınları.
- Karakuş, A. (2022). *Polisiye romanların psikolojik tahlili*. İstanbul: Kitabevi yayınları.
- Kayıklık, H. (2015). *Din psikolojisi bireysel dindarlık üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kızılgöçit, M., & Yıldırım, M. (2022). Fear of COVID-19, death depression and death anxiety: Religious coping as a mediator. *Archive for the Psychology of Religion*, 45(1), 23–36.
<https://doi.org/10.1177/00846724221133455>
- Kızılgöçit, M., Çinici, M., & Tuysuz, E. (2021). Religiosity prediction by gender with artificial intelligence in 2020-2025 in Turkey. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 56(2), 283-307.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilted/issue/67652/993560>
- Kızılgöçit, M. (2020). *Din psikolojisi'nin 300'ü*. Ankara: Otto Yayıncılık.
- Kitamura, F. C. (2023). ChatGPT is shaping the future of medical writing but still requires human judgment. *Radiology*, 307(2), 1-5.
<https://doi.org/10.1148/radiol.230171>
- Krugman, P. (2022). Does ChatGPT mean robots are coming for the skilled jobs? *New York Times*.
<https://www.nytimes.com/2022/12/06/opinion/chatgpt-ai-skilled-jobs-automation.html>
- Mehmedoğlu, A. U. (2013). *İnanç psikolojisine giriş*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Roose, K. (2022). The brilliance and weirdness of ChatGPT. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/12/05/technology/chatgpt-ai-twitter.html>
- Rudolph, J., Tan, S., & Tan, S. (2023). ChatGPT: Bullshit spewer or the end of traditional assessments in higher education? *Journal of Applied Learning & Teaching*, 6(1). <https://doi.org/10.37074/jalt.2023.6.1.9>
- Sanmartín, B. K. R. (2023). *ChatGPT nedir, nasıl çalışır?*
<https://tr.euronews.com/next/2022/12/18/insan-gibi-yazisabilen-yapay-zeka-chatgpt-nedir-nasil-calisir>

- Shen, Y., Heacock, L., Elias, J., Hentel, K. D., Reig, B., Shih, G., & Moy, L. (2023). ChatGPT and Other large language models are double-edged swords. *Radiology*, 307(2), 1-16. <https://doi.org/10.1148/radiol.230163>
- Thorp, H. H. (2023). ChatGPT is fun, but not an author. *Science*, 379 (6630), 313. <https://doi.org/10.1126/science.adg7879>
- Yeğın, H. İ. (2010). Öfke duygusu ve dinî açıdan başedebilme yolları. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2), 235-258.
- Yıldırım, M., Kızılgeçit, M., Seçer, İ., Karabulut, F., Angın, Y., Dağcı, A., Vural, M. E., Bayram, N. N., & Çinici, M. (2021). Meaning in life, religious coping, and loneliness during the coronavirus health crisis in Turkey. *Journal of Religion and Health*, 60(4), 2371-2385. <https://doi.org/10.1007/s10943-020-01173-7>

İnternet Kaynakları

- URL 1: <https://chat.openai.com/> (Erişim Tarihi: 05.03.2013)
- URL 2: <https://platform.openai.com/docs/models/overview> (Erişim Tarihi: 31.01.2023)
- URL 3: ABD'de yapay zekâ robotu ChatGPT'nin yeni sürümü GPT-4'ün durdurulması istendi. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abdde-yapay-zeka-robotu-chatgptnin-yeni-surumu-gpt-4un-durdurulmasi-istendi-757387.html> (Erişim Tarihi: 31.03.2023).

A Qualitative Interview with Artificial Intelligence Chatbot ChatGPT on Belief-Unbelief, Natural Disaster and Death: Effects of Religion and Spirituality on Psychological Health

Extended Abstract

ChatGPT is a large language model trained by OpenAI. This model can be used for tasks such as text generation, text completion, text summarization, and understanding the meaning of text. ChatGPT is a member of the Generative Pre-training Transformer (GPT) family, with previous versions being GPT-2 and GPT-3. These models are trained using artificial intelligence technology and are highly accurate and versatile. Specifically, ChatGPT is used in areas such as natural language processing (NLP) and natural language understanding (NLU). This model allows users to ask themselves questions, create written texts, and do many other things. ChatGPT and other GPT models are trained using large amounts of text data collected from the internet. This data is usually collected from sources such as web pages, articles, blog posts, social media posts, and even book chapters. Despite being a fun tool, ChatGPT is not a scientific source.

The concept of religion is accepted by religious psychologists as multidimensional and inclusive. In addition, definitions are made either essentially or functionally. For example, Argyle and Bent-Hallahmi define religion as follows, which would be an essential approach: "A system consisting of beliefs in a divine or supernatural power and worship acts or other rituals performed for such a power." Religious psychology is a branch of science that examines the formation, structure, development conditions and processes, outcomes and effects of an individual's religious life. Religious psychology is related to psychology on one side and religion on the other. It examines every aspect of religion on the individual according to the concepts, methods, and approaches of psychology. The basic research area of religious psychology is the subjective aspect shaped by the settlement of faith or spirituality in individuals. It is also about examining the data obtained about the subjective aspect from a psychological perspective. Spirituality is the subjective experience of the sacred and existential search for meaning. It is also an effort to transcend oneself and directly communicate with the sacred realm on an emotional and individual level. In this experience, the functions of spiritual elements are important. Its scope is not limited to sacred principles. It is an expression of absolute commitment. This commitment can be expressed in the form of loyalty to certain beliefs and acts specific to certain traditions. Religion, spirituality, and religiosity are naturally changing concepts that shape an individual's experience, as well as situations shaped by individual preferences that affect the nature of these concepts on the level of fact.

With the advancements in technology, multidimensional systematic changes have occurred in human life. In particular, recent discussions and developments related to artificial intelligence have compelled everyone to take an interest in artificial intelligence. Applications that bring together the knowledge accumulated from the legacy of technological development have emerged, and one of the most important of these applications is the ChatGPT app. This research aims to uncover what kind of reflections the accumulation behind the ChatGPT application has on belief, religion, spirituality, and psychology. In fact, this accumulation will also provide information about the transformation of the knowledge acquired until now at some point. At the same time, it is expected that this research will serve as an inspiration for similar studies. The subject of this research is the analysis of the approach of the ChatGPT language robot towards themes such as religion, belief, spirituality, mental health, God, humans, death/immortality, angels, prophets, afterlife, and holy books. Furthermore, it aims to reveal the knowledge accumulated about the effects of religion and spirituality on psychological health. The questions previously prepared by taking expert opinions and conducting critical literature review were asked to the chat robot, and the answers obtained were analyzed. The questions were asked in Turkish and the answers were obtained in the same language. The obtained answers were subjected to qualitative analysis using the Maxqda 20 Package Program. The method of the research is qualitative. The findings were classified into categories and codes. Accordingly, the obtained dataset was subjected to content analysis, and a summary of the situation was revealed. This research is important for the field of religious psychology as it addresses the most commonly discussed topics in the field.

The topics addressed in the research were examined in two categorical structures: the first section included themes related to religion, belief, spirituality,

and their effects on psychological health, while the second section examined themes related to God, death, and fate. Based on the findings, the following conclusions can be drawn about the general approach of the ChatGPT natural language processing chatbot: Definitions of religion were made with supernatural elements. The function of religion was emphasized as giving meaning to life and providing a roadmap for humans. Rather than having a negative approach towards religion, it presents the necessity of its existence in accordance with the approach of functional religious definitions.

It is claimed that predicting the future is a difficult task. It is suggested that there is a likelihood of increasing spread and influence of religions in the future. This possibility is attributed to the widespread use of technology and the ability of religious believers to express themselves more easily. While defending freedom of belief, it also adds that being a believer can be beneficial. It even suggests trying other beliefs with a recommendation. It has a positive approach to the future increase of atheism. It has a similar approach to atheism as with faith. Through the internet and social media, beliefs and science can be questioned. It also emphasizes that individual beliefs will replace institutional religions in the future. This situation will also provide an opportunity for atheism. Belief has both positive and negative effects on human mental health. Its positive effects are finding meaning in life similar to the effects of spirituality, relaxing under stress, and living for a purpose. Its negative effects are unrealistic expectations similar to those of spirituality. There are different approaches to the afterlife. It approaches these approaches in a descriptive style. It does not use definitive statements on this matter. Humanity is not yet ready for immortality, and more time and scientific research are needed for this to happen. Nevertheless, many people do not have the expectation of immortality due to their faith. Prophets, described as instructive to people, are dominant characters when learning about religions. On the other hand, prophets are not compulsory for learning and living a religion. People can find their own way through their own reasoning. Holy books have influenced human history and still continue to do so. These books have a very valuable place for religions.

When all the results are evaluated together, it is expected that significant gains will be achieved not only in the context of religious psychology but also in all other areas, provided that the data obtained from artificial intelligence platforms are analyzed correctly and necessary steps are taken. Existing artificial intelligence platforms collect all of humanity's accumulated knowledge in one place and facilitate access to it. Therefore, when we consider the data owned by artificial intelligence as the common heritage of humanity, it is expected to have significant contributions to the benefit of humanity to use this heritage.